

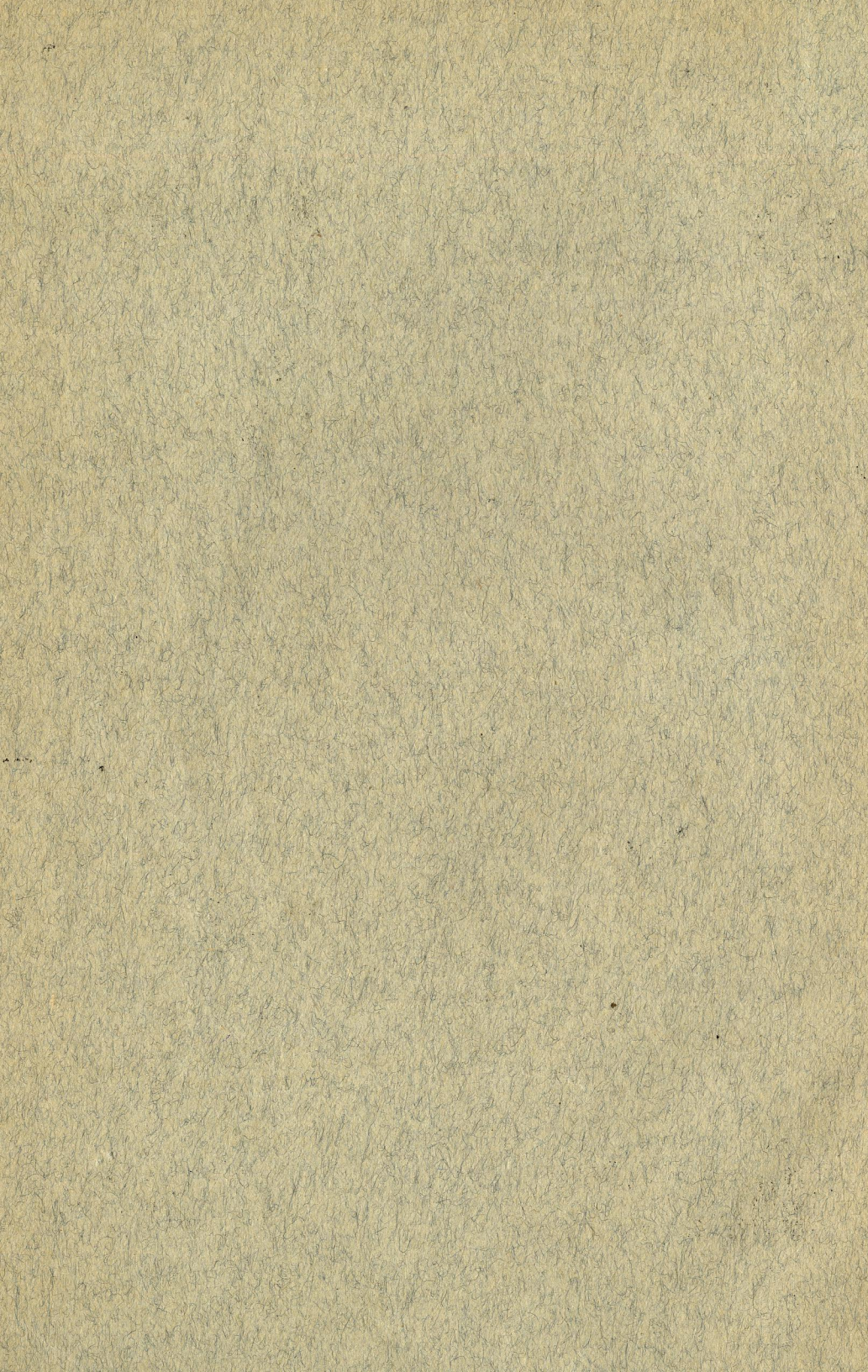
82

УСТАВІТЯ РУСАТІКІ ДНІСТРОВІ

1837

1937

БІБЛІОТЕКА КРУЖКА РІДНОЇ ШКОЛИ

ім. Маркіяна Шашкевича в Самборі ч. 1.

У СТОЛІТТЯ
„РУСАЛКИ ДНІСТРОВОЇ“

ЮВІЛЕЙНИЙ ЗБІРНИК

~~68797~~

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

САМБІР
1937—38.

Накладом Круга Рідної Школи ім. Маркіяна Шашкевича в Самборі.

Друкарня „СЛОВО“ Львів, Чацького 6.

Телефон 276-24

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 2498

Наші постаті Минулого, що „живуть“ і „панують“, у наступних генераціях, „поки живуть люди“, уявляють собою дуже скомпліковану, упорядковану гієрархічно будівлю. А будується вона не тільки даними історичними тілесно-душевними істотами, не тільки їхніми чинами, але також усіми наступними поколіннями. Ствердження того факту має далеко-йдуче значення. Воно розкриває нам бодай частинно таємницю звязку між поколіннями. І це велика благодать, що кожній живучій генерації дано співтворити постаті Минулого, отже тим самим, дано будувати світ власних душ чудовим способом із таких незнищимих елементів із такими глибинними вимірами, а не тільки зо своїх актуальних переживань.

Р. ЛІСОВИЙ. У підвалин будівлі.
Студентський Вістник, — Львів, грудень 1936

У століття появи „Русалки Дністрової“ — вслід за святкуванням історичного ювілею на терені цілого краю — в свою чергу й Самбірщина вшанувала століття виступу Батька нашого потойбічного відродження — Маркіяна Шашкевича. В повіті відбулося ряд поїздок з рефератами, а в Самборі, попереджена панахидою за душу Маркіяна — велика святочна академія. Думку видати журнал (одноднівку), присвячений століттю „Русалки Дністрової“ і її головному авторові Маркіянові Шашкевичеві — реалізуємо тепер, напередодні 95-ої річниці (7. VI.) смерті Маркіяна.

Отся одноднівка це перший видавничий почин нашого товариства. За цінні вказівки і щирий безінтересовний труд у звязку з її виданням — цією дорогою складаємо щиру подяку Вельмишановному Пану Редакторові Богданові Гошовському. Ласкаву згоду співробітничати в одноднівці заявили пп.: др Антін Княжинський (мимоходом кажучи професор майже всіх авторів) і проф. Іван Филіпчак. Зрештою всі автори, включно до виконавця вінієти, це студенти, члени нашого Кружка.

Перед евент. критичними замітами про припізнення, чи загалом неактуальність цього видання, то пезною формальною охороною (перед ними) є заклик „Краєвого Товариства ім. Маркіяна Шашкевича“ (одинокі компетентного рішати авторітетно в справах культу Маркіяна), що проголошує й 1938 рік ювілейним „Русалки Дністрової“. Позатим факт, що Шашкевич це патрон нашого товариства, дає можливість кожночасно зайнятися його постаттю, чи ширити його культ — культ не відсталої історичної величини, але живучої Постаті Минулого.

Оставляючи оцінку артистичних вальорів „Русалки Дністрової“, в тому й підхід до неї зі становища літературознавства — спеціалістам, зазначимо лиш, що мінорні, тужливі типи, слідні моменти пригноблення й резигнації, чи евент. стилістичні і конструкційні застереження не можуть бути притокою до а priori негативної критики, тимбільше до обезцінення Шашкевича. Він, як і кожний чоловік, переживав моменти підйому й соняшної радості та моменти пригноблення й депресії. Отся велика скаля психічних станів знаходить свій чіткий рефлекс

передусім у творчості людей пера, в тому й у Шашкевича. Не диво отже, що побіч ентузіастичного, сугестивного для оточення, заклик: „дайте руки юні други“, повного запалу й агресії, щоб: „гонити з Руси мраки тьмаві“ — чуємо докір лихій долі, що: „Запустила... в душу журбу і розпуку, учинила... серцю з гараздом розлуку“, з її вини: „як голос межи горами щастя розбилося“. В одчаю проклинає її: „...таку долю най то громи тріснут“, а далі наступає ризиґнація: „Разів із десять радбись щодень вмерти“. З таких моментів скоро опам'ятується Маркіян, щоб отрястися з депресії, він думкою тікає у рідне затишне Підлісся під Білу Гору. Там душа його відпочиває, набірає тугости й сили, щоб опанувати неміч схорованого тіла й поривати все ширший загал та „разом... летіти к' світлу, к' сонцю“.

Та в цілій величі стає перед нами Маркіян, як суспільно-політична поява: Проти денационалізаційного напору, необмеженої самоволі магнатерії, включено до терену церкви, душехватства чужого клиру; проти, здавалось би, остаточного походу на знищення нашого народу — з великим почуттям відвічальності за майбутнє, у 1837 р. студент теології М. Шашкевич, а при нім гурт ідейних товаришів-однодумців ставить перший, хоч слабкий, але рішучий і відпир, що поволі та постійно кріпшає, росте в масу; її сковують у моноліт видви́гнені Маркіяном цінності: принижена, внієлімінована навіть з проповідницької рідна мова й погорджена рідна пісня.

На видви́гнені цінності дивиться молодь, на них скупчує її увагу Маркіян з наказом розбудувати їх поперед вестороннього розвитку нашого життя, до належних розмірів і вимог на шляху до самоздійснення Нації. Рівночасно здержує вплив українського молодого елементу в революційні кадри польської конспірації; молодь відчуває власну гідність і обов'язок: не бути гарматним мясом чужої визвольної ідеї, лиш будувати власний світ духа. Видви́гнення рідної мови й пісні на педестал цінностей, а вслід за тим абсолютна дероґація впливів польської революційної ідеї з терену молоді, це великої ваги історичний зворот у житті потойбічного українства. Знизу війнуло оживчою струєю і в рядах інтелігенції позначився приплив творчого активу. В непам'яті відходило покоління, що думало категоріями польського патріота-державника, що може й тужно дивилося навіть у нашу обіцяну землю, але... крізь призму польської визвольної революції. На арену виходить генерація, що хоче бути гідним наслідником великих предків, „хоче — як голосив маніфест Головної Руської Ради 1848 р. — бути народом“.

Зрушена з верхівя грудка снігу, скочується лявіною вниз, торощить старий, здавалось би, непорушний правопорядок, а на його звалищах вистрілює вгору буйною зеленню нове життя. На шляху великої розвоевої еволюції не щадила нам тверда доля ударів та вони гартували нас. Вирослі на овиді предтечі (Подолинський, Качала) державної соборности, стрічні ясні моменти, кріпили віру в непоборність і слухність наших змагань. 1848 р., тріюмфальний візд Маркіянових останків до Льва-Городу (у 1893 р.), січово-сокільські здвиги, а далі... сторінки історії писались залізом і кровю. На них блесять Маківка, Лисоня, 1. XI. 1918, 22. I. 1919 р. Чотири роки кривавого змагу зі змінним щастям і — почетвертований акт 22. I. 1919 р., остає далі ідеалом-символом, що очолює змагання всіх — як ніколи „скупчених довкола образу ідеалу“ — Українців. В останній героїчній добі, дарма, що „встоятись не було сили“, відродилась наша збройна традиція, а цінний, дорого добутий історичний досвід збагачує на дорожжю життя молоду генерацію, на якій затяжить відвічальність за майбутнє.

На наших очах росте могутнє дерево національного життя; його пень кріпшає, а віття маєстатично ширяє все далі в округ над землею. Це дерево торощила татарська буря й варвари півночі. З запущеного в челюсті землі ко-

ріння пробивалися до сонця парості, тужавили у пень, а сильний життєвий гін робив своє всупереч лихим противним силам. Тому сто літ відродилося воно з цвітки дрібної: у паростях ще перетривало люті вітри й морози. Над ним лютував світовий гураган: хоч пошкодив, подер, та не вирвав його з ґрунту. І тепер даремне намагаються розчленувати його віття, розслоїти його пень різні огородинки — відкривці нашого конфесійного, етнічно-племінного, та станового зрізничкування. Раз припинена розтіч наших духових сил неповторно покінчилася в 1837 р. Споєне, — все цупкіше — бажанням „збрататися з повним ясним сонцем“ — молоде українство ступає на шлях майбутнього, а з ним невміруща постать Маркіяна, хоч фізично проминула, та все живуча, бо нерозривно звязана з духовим ростом Нації в заранні її відродження.

Впарі зо століттям „Русалки Дністрової“ переживає Українське Студентство столітній ювілей власних традицій. Виступаючи на арену історії студент Маркіян Шашкевич впровадив туди, як діючий співрішальний чинник молоду українську суспільність — Студентство. Розгляд цього питання в цілій повноті жде на свого автора.

Від появи „Русалки Дністрової“ — ми на порозі нового століття; а минуле починав студент-поет, людина живого, вогненного слова, завершував його напередодні століття один з ідейно монолітичної маси студентства, завершував муж історичного чину.

Самбір, травень 1938.

МИКОЛА ФИЛИПЧАК.

Сво́йому
Великому Патронові
у Століття „Русалки Дністрової“
в доземному поклоні складає отце Ювілейне видання

Студентство Кругжа Рідної Школи
ім. Маркіяна Шашкевича в Самборі

Др. АНТІН КНЯЖИНСЬКИЙ.

Маркіян Шашкевич на фоні своєї доби.

У столітні роковини появи „Русалки Дністрової“ годиться поглянути у вічі низці основних фактів, що визначають це явище; годиться познайомитись з головним її творцем і душою цілого задуму першої Галицької Трійці — Маркіяном Шашкевичем.

Формально маємо до діла з малим літературно-науковим збірником, у якому головню поміщено твори Маркіяна Шашкевича. Він сам — це поет лірик, переважно творець інтимної, або рефлексійної поезії. Стільки говорили про це давніші підручники історії літератури. В останніх десятиліттях поважно заквестіонувала літературна критика вартість творчости Шашкевича, а йому самому давала місце в історії літератури тільки тому, що його доба не могла дати іншого, більш вартісного від Маркіянової поезії літературного матеріалу; попередня-ж доба мовою й тематикою стояла далеко нижче від поезії Шашкевича; становище останнього рятувала ще й обсервація ступня національного життя Придністрянщини, в порівнанні з яким Маркіян Шашкевич являвся безумовним поступом. Так визначене становище Шашкевича зводило його з формально аналогічними появами на терені інших етнографічно-українських земель: з Котляревським на Придніпрянщині, Федьковичем на Буковині й Духновичем на Закарпатті. Всі вони починали III. добу української літератури.

Виразно однак відчуваємо, що так зложена чвірка письменників (Котляревський, Шашкевич, Федькович, Духнович) є дуже штучною комбінацією, яку можна було скласти тільки на площі штучно з'автономізованої науки, різної змістом своїх дослідів від інших, так само автономічних, наук — науки, що нею була історія літератури.

Автім історія та критика літератури знає різних письменників і має різний до них підхід, залежно від „вітру, що віє“ в дану історично-культурну добу.

Вона зразу займається тільки збірничкою працею, нотує всі подробиці життя письменника, а в ділі його творчости стає поширеною бібліографією, нотуючи всі твори в їх хронологічному порядку, часто й їх зміст. Поза тією збірничкою працею має однак історія літератури на цьому ступні свого розвитку вже претензії переводити класифікацію творів і творців, визначувати їм більш або менш почесне місце. Критерієм осуду — це цікава — нова — незнана тема або такаж форма; одним словом: екзотика. Чим автор далше станув від читача, а його твір далше від змісту пам'яті цього читача — тим вищий був (і ще тепер є в очах критиків цього первісного ступня) щабель його льокації.

За іншим критерієм осуду, таким, що стоявби поза осуджуваним матеріалом, поглядала інша метода досліджу літератури. Стали ним ви-моги краси. Та цей критерій, помимо цього, що естетику вважали дав-но філософічною дисципліною (отже могли сподіватися від неї трив-ких даних до осуду про суть краси), став зовсім невловний, бо завжди зводився до форми, та нехтував можливістю розв'язати суть краси у змісті твору. Треба ще зважити факт, що ця доба літератури й її кри-тики припала часово на добу розбудови форм життя й нівечення його змісту, коли питання поступу вирішувано ступнем рафінованости, саме меншим або більшим ступнем нової — штучної — рафінованої форми, а вартість письменника снагою творити таку саме форму. Для самої форми не знайшли твердих і незмінних законів краси. Отже в добу цієї супрематії форми над змістом були також виразні льокації для письменників усесвітньої, загальнолюдської літератури, що їх ува-жали жрецьями „невідомого бога“ краси.

Коли цей хисткий критерій перестав бути критерієм осудів, бо зводився до „смаку“ індивідуального критика, якому треба було ві-рити на слово, тоді висунено інший критерій осуду, що, здавалося, звертав з дороги форми на дорогу змісту. Цим критерієм мало стати життя: різнобарвне, пестре життя людини. На полі літератури закипіло. Скільки цікавих мотивів увійшло тоді в літературу, коли нова критика звільнила письменника від примхи естетів-критиків, що про красу ні-чого конкретного, тривкого не вміли сказати. Життя одиниці давало безліч тем та дозволяло письменникам творити щораз-то нові комбі-нації незвичайних ситуацій. Свідоме й несвідоме плягіаторство, чи скромно сказати: запозичення та впливи, розв'язали знову язика кри-тиці, що стала вже — як дотепно сказав С. Г. в одній рецензії за 1937 рік — просто „слідчою метою“. Налякані письменники пішли тепер знову на екзотику: почали лови на нові — незнані теми. Створюючи небуденні життєві ситуації повинні були письменники й їх судді (бо критика прийняла на себе тільки цю роллю) докладно знати психологію людської одиниці й людських груп. Цього знання не давала давня шкільна, традиційна психологія, що до речі в 90 % була фізіологією, нова-ж психологія, яка щойно розбудовується, була знана й цікава тільки „спецам“. Звідси письменники стали творити пренаївні психо-логічні ситуації, пренаївно будували психічні структури своїх героїв, та врешті — що й було прокляттям XIX. в. — пішли на обсервацію форми, та знехтували змістом життя. Критика-ж, що так само як і лі-тература виказали *maximam ignorantiam* у психологічних питаннях і через те наївно їх розв'язувала, укладала й собі — як і її поперед-ниці — письменників у галерію більш або менш заслужених, назна-чувала їм різні льокації.

Завжди однак дрімає в людині тенденція відкрити закони життя й ці його прояви, що те життя анархізують, підчинити незрушним законам. Ця тенденція проявилася й на полі літератури. Їй зведено тепер копіювати життя, змальовувати життя. Видати більш правдо-подібний осуд про даний літературний твір було тепер уже легше, та цей осуд відносився уже виключно до самої форми, бо-ж побут є саме тільки формою життя. І на цьому ступні критика давала творцям льокації, або садонила їх у віслячу лавку.

Борсаючися в тому хаосі доріг і тенденцій, переловлюючи себе раз-у-раз на фатальній заміні змісту на форму, попала література

в інший небезпечний крутіж — у партійний котел. Це явище знайшло теж своє виправдання в ментальності XIX. в. Представникам її здавалося та здається, що політичні й соціальні партії розв'язують найкраще основи життя. Вони — мовляв — мають свої окреслені цілі, вони розпоряжають виробленими приписами практики й тактики, вони зводять урешті членів партії в менш або більш справну машину, що видається життям, якщо вона є в руху. Їх не лякав і не лякає наявний брак аналогії до живого організму, що тільки сам є основою життя. Ці цілі менш або більш усвідомлені в головах членів партії, мали стати тепер мотивом літературних творів. Почалося „служування“ різним соціальним класам та невикінченим ідеологічним групам, якого вершком стало промощування дороги всесвітньому пролетаріатові над „гнилим“ давнім світом, або глум над давніми вартостями життя націй, що їх виправдало тисячелітнє тривання. В тому чи іншому виді (з огляду на напрям ідеологічної групи) критика стала затіснювати межі літератури, лякаючи письменників санкціями за „ухили“, що зправила деградували письменників, деінде доводили їх до духової й фізичної трагедії Хвильового. На цьому ступні свого розвитку, критика мусіла вбити творчу душу письменника, бо ставляючи собі обмежені, виразно окреслені вимоги, казала йому писати тільки в повній свідомості цілей і засобів. „Зов крови“ — душа, що діє підсвідомо, мусіла замовкнути. Та й ця критика, що вимагала від письменників, щоб вони були тільки окличниками політичних і соціальних партій, знала свою ціну письменникам і творила свою галерію заслужених.

Цим робом створила критика різних часових діб і різних напрямків кілька галерій найбільших „знаменитостей“, які через те повинні були тривати в пам'яті людства, бо й усі вимоги, що їх ставила критика літературі, мали створити письменство з маркою „виробу для людства“. Виклади всесвітньої літератури не помічували глибоко притаєних вартостей у змісті творів окремих — справді великих — письменників і вирівнювали непрохідні між ними — саме з цього боку — границі на полі форми, яку зрештою часто розгадували хибно, бо форму можна оцінювати тільки в сполучі зо змістом і цими глибоко притаєними в ньому вартостями. Та помимо всіх похвал, що їх признано визначним (справді великим і великим ув оцінці критиків) письменникам, яким роздавано доволі щедро титул „геніїв“ — ці письменники не могли вдержатися в пам'яті людства, для якого препарувала їх саме ця критика; про них знала тільки критика й історія літератури. Бо й людство є тільки конвенційним знаком на означення змінної суми фізично живих одиниць, що їх ніщо не єдне в якесь суцільне тіло — в живий організм. Немає людства в іншому розумінні — немає його духа, в якому хтось може жити, помимо цього, що вже фізично помер!

З другого боку багато із цих письменників, що про них похвально говорила критика, але й тих, що їх деградувала, зберегло своє життя помимо своєї фізичної смерті. Вони живуть у пам'яті — не людства — а справді живого організму, що визначається й вирізняється від інших подібних творів, організму, що ним є нації. Живуть у нації, як у живому організмі його клітини. Живуть помимо цього, що на це їх життя не знайшла виправдання критика літератури. Живуть повнішим життям, як жили фізично. Можна сказати словами Дісне: „Більше в них життя, як у живих автоматах, що проходять біля нас“.

З цих письменників, що живуть і після своєї фізичної смерті, можна й у нас зложити окрему галерію, в якій поруч Шевченка буде Франко, Леся Українка, Котляревський і Шашкевич, багато-ж інших входить тільки в історію літератури, багато тільки в бібліографію. Ці вічні живуть у пам'яті окремих генерацій нації, живуть у крові нації. Довговічності й безсмертності цих письменників не зуміла виправдати згадана вгорі критика різних напрямів, бо їх тривання, так як забуття інших головних представників різних „галерій заслужених“, виправдує тільки життя національних збірнот, виправдує їх „духова расовість“ — як каже основоположник етнопсихології — Le Bonn

Появу цих безсмертних письменників спричиняють три психологічні моменти.

Перший момет дозволу собі порівняти з електричним акумулятором, з якого рдзряджується ще енергія. Це є момент, у якому дух нації виразно діє в житті даної генерації. Він може вже й попадати у стан приспання, та його можна ще вловити. І роблять це підсвідомо ці „расові душі“ Le Bonn'a які не можуть визволитися зпід діяння духа нації. З персонально особистого становища — це щасливі люди. Вони не живуть у суперечності, що її у третьої групи зроджує підсвідомий творчий гін і дійсність життя. Вони можуть сміятися навіть тоді, коли люди практичної політики попадають у розпуку.

Ту місце Іванові Котляревському.

Другий психологічний момент наступає тоді, коли дух нації знайшовся у стані приспання, коли не править життям генерацій і одиниць; що більше — тоді, коли на обличчя нації надягнуто чужу маску так, що її (нації) не можна пізнати. Вона зовсім інакше виглядає для обсерватора, як представляється в дійсності. Коли говорити мовою етнопсихології, цей момент наступає тоді, коли відвічні довгорозвовеві емоції замовкають, переходять у стан потенціальності, та коли замість них діє низка короткорозвовевих, вислідних емоцій. В тому часі може з'явитися геній. Його поява, як і зміст душі типово ірраціональні. В його душі згущується дух нації тоді, коли ніхто інший не чує в собі його діяння. Вся величність і могутність нації живе в їх крові, а дух нації в їх душі. Про їх особисте почуття годі говорити загально прийнятими категоріями; вони стоять *jenseits Gut und Böse* буденщини.

Це місце Шевченкові та ще й Франкові з останньої доби його літературної діяльності.

Третій момент подібний до другого. Акумулятор енергії нації вичерпаний. Генерації нації стають паріями, або матеріялістами, яких уся жура йде на боротьбу за „хліб насущний“, чи наживу. Дух нації заснув і не діє на зовні. В такому моменті родяться письменники бунтарі проти мертвеччини. Виправдання їх бунту — у праві нації на життя, яким живуть інші нації. Ця обсервація щасливішої чужини стає вихідним пунктом їх бунту. Персонально це дуже нещасливі істоти; не можуть сказати з певністю генія:

„не вмирає душа наша“ —

не можуть протиставитися дійсності його впертим, самопевним визовом:

„а я таки буду сподіватись,

таки буду виглядати“ —

або твердо вірити в те, що

„прийде час — і Ти огнистим видом
засяєш у народів вольних колі“, —
ні! Їм остає тільки одне: сподіватися проти надії — *contra spem spe-*
rage.

Ту місце Лесі Українці й Маркіянові Шашкевичеві.

Погляньмо тепер на цей розряджений акумулятор енергії нації в часах Шашкевича. Його виступ попереджає п'ять віків бездержавності нації, що скінчилася формально в половині XIV. в., а фактично ще раніше. П'ять віків бездержавности, в якій кожний день викривлював душу, а кожний рік накладав на обличчя нації чудернацьку маску. П'ять віків вистало на те, щоб довести до стану, в якому живими репрезентантами нації були „хлоп і піп“. Затурканий парій-панщизняк „хлоп“ і культурно йому рівний „піп“, висвячений на своє становище за аргументом: „всякое диханіє да хвалит Господа“. Маса — це селяни панщизняки, що жили в духовій пітьмі, без одного промінчика надії на кращу майбутність, коротали свій вік, „токанили“ день по дневі та проклинали долю й годину свого приходу на світ. Економічно нуждарі, що жили в бруді та гною. З жахом гляділи на манюсенькі діти в колисках і несвідомо леліяли їх пісню про героїчне їх юнацьке життя. В якій різкій суперечності до темряви в душі та гною в довкіллі була згода матері на юнацький порив сина — у пісні тільки! —:

„Рости-ж, синку, в забаву,
Козачеству на славу,
Вороженькам в розправу“.

Такі приколискові пісні співали кріпачки, та вони не розяснювали темряви в їх душах, не вливали надії в їх тривожні серця. Це для них була тільки форма — передана дідами, вартості змісту цього слова вони не відчували, бо холод дійсности давно зморозив усі сподівання.

У зимову стужу, в колядках, співали панщизняки про лицарів, що не знали жаху ні перед ким, що вірили в правду своєї крові й вістря свого меча. Байдуже, що „орда забрала подвіря“ лицареві — він вірив у те, що

„Де орду вгоню, там її вроню,
Своє подвіря назад заверну,
Побудую-ж го краще; як було:
А в три сторони, а в три переї,
А на четвертій церков збудую“.

Несвідомо малювали панщизняки величну постать хлібороба-аристократа, що то

„стане господар межи копами,
як ясен місяць межи зорями“.

Це були для них самі слова, хоч дорогі, бо усвячені патиною старовинности. Виконуючи тільки обряд, не питав себе панщизняк, чому такі дивні речі співали діди та прадіди, бо сам давно в душі носив тільки морок, та жив серед бруду й злиднів; вони й тільки вони були цілим змістом його життя.

Над цими масами стояв їх провід. Ось і він у чоловіх його представниках: на площі принципіальної політики вибивається митрополит Ангелович, австрійський патріот, що непотрібно ангажується в часах Наполеона саме тільки як вірний підданий Австрії; в практиці будня

репрезентує цей провід Венедикт Левицький, що всюди нишпорить за зрадою австрійської корони, — той, що в першому збірнику Галицької Трійці добачає революційні тенденції у згадці Шашкевича про краще минуле, а в псевдонімі його (Руслан) москвофільські тенденції; в духовому житті репрезентує цей провід Лисинецький, що жахливим жаргоном описує повінь на Дунаї (Воззрієння страшилища) та Йосип Левицький зі Шкла, що таким-же жаргоном перекладає балладу Der Taucher „Нурок альбо водолаз“.

Всі ці представники це духовники, що перед Богом та й історією відповідали за душі свого стада — за маси темного й неохайного панщинного народу.

Серед тієї непроглядної темряви з'являється блідий кволий студент теології Маркіян Шашкевич. У грудях носить зарід своєї передчасної смерті — туберкульозу легенів. У перспективі такої майбутності бачить себе кволий Маркіян у групі людей засуджених судьбою на довічне страждання:

„...Хто в посестру взяв тяжку недолю,
Що давит серце як відьма кощава,
Хто вражий нужді попався в неволю
Кому з журбами і сон і забава:
Тому ніт місця, ані супокою,
Нудит си світом, нудит і собою;
Туга до серця як гадь ся вселила,
Зідає мисли, як змія зірочки,
Груди зсушила, здоровля знорила,
Хліб му не милий, не терпит сорочки.
...Разів із десять щодень рад-бись вмерти,
Годі а годі!.. потіхи ні смерті“!..
(Безрідний).

Не диво, що

„лісами, берегами білі сніги спали
Очи мої сивенькії сльозоньки заляли
Вихор дикий, студененький лопотит гілями,
Тяжко, тяжко мому серцю з сумними гадками.
Ой, як тяжко, побратиме, тверд камінь глодати,
Ой, ще тяжче бездольному в світі пробувати.
В гробі сумно, в гробі тихо, сумрак студененький,
Ой, як ляжу серед него, тогди я щасненький“.

Як-же супроти цього близько Маркіянові до розпуки:

„Поза тихими водами
Сумно, тай смерклося;
Ой, як голос меж горами
Щастє розбилося!

Летит ворон чорнокрилий,
За ним загуділо;
Щастє моє, гаразд милий
На віки зниділо.

Тяжко голубу малому
Гори перебити,

Ой, ще тяжче безродному
На сім світі жити.

Ти, зазуле сивенькая,
Закуй ми сумненько;
Най розпука тай лютая
Вирве ми серденько“.

(Розпука).

Тому й ясно, що поетові ввижаються тільки жахливі образи природи:
„Сонце ясне померкло, світ пільма насіла,
Вшир і вздовж доокола сум ся розлягає,
Чагарями густими тьма вовків завила
Над тином опустілим галок гамір грає...
Нависло ясне небо чорними хмарами
Тяжкими густі бори склонились тучами,
Зойкнули дуброви і ліси застогнали“...

(Сумрак вечерний).

З цими жахливими картинами в ідеальній гармонії стоїть настроїв поета:

„Весело ми з тов гудьбов тай з тими лісами,
Мило ми з буйним вітром, з блудними марами,
Студена тая доля к серденьку припала“.

(ibidem)

Навіть ясні картини природи, що їх бачить поет, не можуть розігнати його горя; до них підшукує поет зараз, як контрастивний *pen-
dent* свою хмарну душу:

„Твої води веселенькі,
В них рибонька грає;
Мое серце розпукаєсь,
Від журби ся крає.
Трава к тобі з любощами
З берегів ся хилит,
Вовня її поцілує
І наперед стрілит.
Мое серце бідненькое
Радощів не має,
Лиш розлуку із долею,
Лиш сльозоньки знає.
Рано встану тай заплачу
І вечером плачу“;

(Над Бугом).

Тому й мусить він кинути в вічі своєї долі тільки проклін:

„Вчера вечір чорна хмара
Мені говорила:
„Чудуєшся, побратиме,
Деся доля діла?
Твоя доля — то я була,
Я тя не минаю;
Вкривалам тя чорнов мраков
І тепер вкриваю.
І над гробом твоїм мраки

Ще мої повиснуть!“
Ой, надія!... Таку долю
Най то громи тріснуть“!

(Лиха доля).

Не може згонити з чола Маркіяна важкої хмари суму згадка безжурного дитинства. Воно мріє у спогаді як те, що пропало на віки, — як те, що для нього ніколи немає вороття. Тоді ця згадка ще більш болюча:

„Шуми, вітре, шуми буйний
На ліси на гори,
Мою журну неси думку
На підлиські двори“.

(Підлисе).

Не загрівають поетового серця ясні образи минулого, бо ці фрагменти давньої лицарської історії України, що могли знайтися в його пам'яті, перейшли давно в баллядову форму, в якій не чути вже живчика історії. Це минуле мріє тільки перед очима його уяви, як з'ява, окутана серпанком видумки. Так виглядає його „Згадка“, що то жахом напоїла цензора Венедикта Левицького, так виглядає його „Наливайко“: Ось зразок:

„Гей, по степі віє вітер по густих бурянах,
Гей, там блищать довгі списи в сивеньких туманах.
У Гуманю звонять звони і мир бе поклони,
Надлетіли з чужих сторон чорнії ворони“.

Ще виразніше ця баллядова мрія виступила в „Погоні“:

„Чи то сокіл пташку жене?
Чи то буря хмару несе?
Чи то люта джума летит?
Ні то козак конем садит!“

„Гуляй, вороненький, гуляй,
Врага постигай!
Відобемо дівчиноньку,
Пана твого сестроньку.“

Як прилетиш, поздоровит
І поплеще і промовит,
Погодує тя рукою,
Рученькою біленькою,
І напоїт тя водою,
Водонькою студеною.
Гуляй, гуляй на всі сили!
Чрез болота, чрез могили,
Чрез дуброви, через луки!...
Потанцюєм з татариним!
Не нагріюсь вражим сином,
Як попадеш в мої руки!
Скоро блисну му шаблею,
Розіллється біс мазею.“
На ту правду забожився...

А зогнувши ся дугою,
До коника приложився,
Шпарков полетів стрілою“...

і так дальше — серпанок видумки прикриває цілу картину.

Ця баллядова форма — без живчика історії — не може дати Маркіянові опори навіть тоді, коли перейде в героїчну тематику.

„Не згасайте, ясні зорі,
Не вий вітре в низ Дністра,
Не темнійте, красні звори:
Днесь, Галиче, честь твоя“!..

(Болеслав під Галичем).

Це „днесь“ таке дуже далеке!.. Ще з 1139 р.!

Не вертає життя минулому аналогічна тема; перемоги над кривдином — тема з доби опришківства:

„а Медведюк буйтуром вєгрся на супротивника, вибив меч зо жмені, закинув ясним топірцем, тай вигнав вражу душу лукаву негідника щелиною в голові“...

(Олена).

Та за цим серпанком власної фантазії всеж є щось, чого однак не може доглянути око Маркіяна. Те щось мусіло бути ясне й величне й радісне. Тому й рад він утекти в це неясне, але безумовно справжнє минуле:

„Заспіваю, що минуло,
Передвіцкий згану час,
Як весело колись було,
Як то сумно нині в нас“!..

(Згадка).

Та розгадати цього „чогось“ Маркіян не міг — не мав до цього ані живої традиції Придніпрянщини, ані історичної, вистарчальної лектури. А тимчасом під руки попало багато матеріалу з іншого кінця слов'янського світу. В Чехії йшла хвиля національного відродження, що дала початок поважним славістичним дослідям, а то й поетичним фальсифікатам, що їх виправдувала праця *ad maiorem patriae gloriam*. Це чеське відродження стало вихідним пунктом дальшої обсервації, яка вже несхибно виказала Маркіянові, що

„другі Слав'яне вершка ся дохаплюют і, если не вже, то небавком побратаются з повним ясным сонцем“...

(Предсліве).

Та з другого боку зараз виринуло дразливе, важке ствердження, чи питання, що у своїй настирливості втратило запитову форму:

„Судило ся нам послідними бути...
нам на долині в студеній мраці гібити“...

В цьому моменті родиться бунт. Бунт проти долі. Бунт в ім'я права нації на життя. Це-ж не може бути, щоб один його народ гинув у вічній темряві неволі! Це моментально дає силу фізично кволому бунтареві — силу, що викликає спромогу зорієнтуватися в постулятах життя; йому стає ясно, що майбутність належить молодому поколінню, бо на старе, що сепарувалося від життя нації й силоміць старалося увійти в махіну чужої держави, як складова її частина, — годі було Маркіянові надіятися. Тому практично монтує він Трійцю, якої солом'яний вогонь піддержує жаром свого бунту, тому аранжує українські проповіді по львівських церквах, тому й кличе:

„Дайте руки, юні други,
Серце к серцю хай припаде,
Най жезають тяжкі туги,
Ум охота най засяде!
Разом, разом, хто сил має,
Гоніт з Руси мраки тьмаві, —
Завість най вас не спиняє,
Разом к світлу, други жваві“!

(Слово до чителів руского язика).

Тому в нервовому чотировірші хоче переконати кунктатора-приятеля:

„Відкинь той камінь, що ти серце тисне!
Дозволь, в той сумний тин
Най свободоньки сонічко заблисне;
Ти не неволі син“!

Або вже спокійно, але переконливо розумує:

„Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила:
Чому-ж мова ей не мила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбляєм“?

Та це тільки моменти сили. Тривкої опори в якомусь джерелі своєї сили в Маркіяна немає. Шукає його в Бога, у своїй руській вірі

„не возьмеш милости і віри не возьмеш, а не видреш
любови і віри не видреш, бо руске ми серце тай і віра
руска“.

(Псальми Русланові).

Ця „руська віра“ має рятувати його тоді, коли

„сполошиш ми долю і проженеш щастя, день ми споморочиш і світ ми западе, нуждов мя вдариш і нашлеш ми злидні, світ ми спустіє і йме ворогувати, знидіє радість і плач мя огорне, туга ми ранком і вечером журба, і ніч ми несонна і горйоване з сонцем, вирвеш ми очи і душу ми вирвеш...

(ibidem)

Тоді, коли

цуратися тобов будут люди і станут тя судити сусіди, і брат твій скаже: „ніт мені брата“ і отец твій скаже: „не мавем сина“, а матір твоя назве тя гадиною, син твій двигне руку на тебе, а свояки твої виречут ся тебе і вержут на тя соромом, і неславляти тя станут далеко і широко, бо не вгодив-есь їх лихий воли“.

(ibidem)

Тоді — потішається поет —

„не журись і не вдавайся в розпуку, бо хто яко Бог?“.

(ibidem)

Та ці рядки брелять зовсім песимістично. Вони тільки — в остаточному випадку — опора для його власної особи. Для його глибокого задуму: двигнути з провалу „гибіння“ — смерти власну націю вони замалі.

Та бунт триває даліше... Його змальовує Шашкевич у чудовій алегорії:

„Цвітка дрібная
Молила неньку,
Весну раненьку:
„Нене рідная!
Вволи ми волю,
Дай мені долю:
Щоб я зацвила,
Весь луг скрасила,
Щоби я була
Як сонце ясна,
Як зоря красна,
Щобим згорнула
Весь світ до себе“!

Та жар цей охолоджує рефлексія:

„Жаль мені тебе,
Гарная любко!
Бо вихор свисне,
Мороз потисне
Буря загуде;
Краса змарніє
Личко счорніє,
Головоньку склониш,
Листоньки зрониш,
Жаль серцю буде“.

Кінцевий вислід: безумне хотіння вкрасити луг, стягнути увагу всього світу на себе — остає тільки цим знаним Лесиним: *contra spem* чого!

Синтеза: квола хвора, людина — та дух її великий, дужий бунтар. Для нації, що дух її заснув, моменти появи цих бунтарів, це не тільки голос предтеч, але й лікарська поміч, щоб летаргі не перейшов у мовчазну безрухову агонію, а згодом розклад і смерть. Тому й ці бунтарі, рівночасно підсвідомі звеличники власної нації, стають згодом живими клітинами в організмі нації й у духу її стають безсмертні; байдуже, чи зпід творчого їх пера виходили шедеври, чи коротковартісні формою вірші.

Ту й є джерело невмірущости Маркіяна Шашкевича.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ЛЕВ КІНАСЕВИЧ.

З історії світоглядкової еволюції української молоді на Зах. Землях (1837 – 1937).

Перші роки XIX віку...

Блискучий період в історії могутньої колись Української Держави та світлі дні колишньої величі й слави золотом тканих княжих престолів — далеко за ними... Відлетів у далечінь століть старезний Київ, як символ непоборного імперіялізму державної України й уже тільки тліла в пам'яті правнуків згадка про лицарські походи їхніх дідів з козацької доби... Неволя, визиск і знущання, доривочні спроби рятунку й невдачі, а врешті безпорадність і загальна апатія — доводять загаль української суспільності на переломі XVIII і XIX віків до щораз то більшого національного занепаду й непомітно заціплювали в душу тієї суспільності психіку безвольного раба. Виключна журба за хліб насущний, зірвання звязку з історичною традицією минувшини, національне збайдужіння й повна резигнація з майбутнього — отсе яркіші моменти у її психічному наставленні до життя.

Врешті історична доля каже їй стрічати 1837 рік... Її очам являється перша вістунка нового життя — „Русалка Дністрова“... Та проте — оголошена літами неволі — вона не в силі ще гідно вийти „Русалці“ на зустріч; ведена однак інстинктом самозбереження себе як суцільної одиниці в гурті других народів — вона ступає на шлях довгої й затяжної боротьби за права до самостійного існування. Боротьба ця триває й досі... Вже 100 літ, як ведеться вона і на побоевищах рідної землі й на побоевищі **наших душ**; боротьба — не тільки за усталення та здобуття політичних кордонів для майбутньої Української Держави, але боротьба ще важливіша, бо **основна й засаднича**: за основне перевиховання поколінь, за цілковите знищення в них психіки раба й за **придбання нового, здорового й відповідного психічної структури Українця світогляду**.

Саме про участь української молоді у цьому духовому змагу говориться у нашій темі. Безперечно, що в обговорюванні її стрінемося часто з певними труднощами. Бо стежити за розвитком світогляду у молоді, хочби тієї доби, що позначена в історії нашого народу як доба — „**мрак тъмавих**“ і непроглядної темряви в царині його духа — річ нелегка. Наглядний брак зацікавлення тодішнього українського загалу для справ вищого порядку й убогість вияву його духового життя — з одного боку, а щойно початкова стадія розвитку українського друкованого слова та вслід за цим брак хочби тільки самої спроможности публичного вислову думок — з другого боку, будуть

нас часто змушувати слідувати не так за світоглядом молоді, як радше за її починами та поставою до життя й щойно звідси заключати про ідейний підклад цих починів, а в дальшому — й про її світогляд. Сміло ризикуємо твердженням, що світогляд **це найсильніше діючий чинник**, що вирішує таку чи іншу нашу **поставу до життя** і проблем, що воно їх видвигає; а вважаючи творцями цього життя не поодинокі одиниці **а нації — народи**, отже розуміючи кожний національний відрух одиниць чи їхню т. зв. працю для народу як **елементарну життєву вимогу**, вважаємо рівночасно, що ідейні основи цих відрухів і праць являються тому найвірнішим відзеркаленням їхніх думок про саме життя отже й відбиткою їхнього світогляду.

* * *

На столітньому шляху молодих поривів і змагань за правильну синтезу духових вартостей підмітимо п'ять періодів світоглядової еволюції української молоді:

Перший — від виступу М. Шашкевича до 60-их рр. XIX в.: доба перейому національно несвідомою ще молоддю чужих ідей і служба чужій справі в ім'я розбуджених у ній бунтарських емоцій.

Другий — до половини 70-их рр.: роки здобування елементів національного самознання й доба звороту думки і творчих сил молоді в русло пробудженого національного життя.

Третій — до сецесії українського студентства з львівського університету: доба впливів Драгоманови і під кінець — дуже неясне ще політичне зрізничкування академічної української молоді, перенятої до тепер ідеями соціалізму.

Четвертий — до року 1914: період ідеологічно-політичних розходжень; спершу зріст матеріалізму у загальному світогляді під впливом наук XIX в., опісля — зворот у сторону самостійницької ідеології.

П'ятий — від 1914 р. по сьогоднішній день: період зустрічі віч-на-віч з життям, а у висліді — український націоналізм, як світогляд української молоді сьогодні.

I.

В морі закутаних у безпросвітній темряві масах українського народу в Галичині гинула безслідно на передодні виступу М. Шашкевича, звязана вже сьогодні з поняттям молоді, як пробоевого авангарду нового життя, її будьяка роля. Про молодь як про чинник, що діє в житті народу, оформлює загальний, чи хочби власний світогляд, як про творця й носія нових думок та ідей, — в приложенні до цього періоду часу не може бути й мови. Вона, як така, тоді ще не існувала. З батьками заклопотаними виключно журбою майбутнього дня зливалася вона в одну інертну й безвартісну масу. Наука в поняттях батька, це тільки поріг, який мусить переступити його син, коли не схоче проводити життя за ремісничим варстатом (а він певно цього не схоче!), а забажає пожити собі солодко, без праці, як живе — священик. В атмосфері так викривленого поняття про потребу освіти, яка всеж таки становить угольний камінь у будові здорового світогляду, — молодь, не розбираючи навіть вартости цього погля-

ду, переступала без сильніших душевних зворушень границю своєї юности і — не спостерігаючи навіть цього — перетворювалися у батьків.

Чужий ще для тієї молоді неспокій молодій душі в обличчі монотонності й мертвеччини життя. Її душа, яка не знала ні спротиву, ні бунту, що ніколи не горіла й ніколи не стигла, була ні то зимна, ні то тепла. Незнане було їй бажання негод, чужий „порив у неможливе“... Це мстилась страшна у своїх наслідках заміна лицарської психіки дідів на психіку нікчемного раба, яка вже чи не дідично переходити стала з батька на сина...

Не рятувала ситуації і школа. Наука ведена на латинській, німецькій, або польській мові не збагачувала засобу знання молоді ні в практично-життєвому, ні в теоретично-виховному змислі. Для ілюстрації: у збаразькій гімназії 1810—1816 рр. (Збараж належав тоді до Росії) предметом викладу й годинах „політичної історії“ була виключно історія російського царства.

Вглядати молоді у глибини життя й серед таких обставин творити собі власний світогляд приходилося нелегко. Про М. Шашкевича, цього, що своєю проповіддю виголошеною в мурах дух. семінарії вперше на українській мові, **перший** здобувся на відвагу кинути у вічі своїм заскорузлим семінарицьким настоятелям смілий вивоз, — згадує Яків Головацький: „...**все він тужив за чимсь, шукав, чого в школах не учили... Шукав... банував... Але не було відваги без проводу самому пуститися в незнакому путь...**“ Не добачували тієї „туги“ рідні батьки й вона мусіла стати тереном боротьби чужих сил. Обявилося це як гостра розбіжність у політичних поглядах тодішньої молоді, що довела остаточно до політичного розвалу на два ворожі собі табори. Гарячіша, рухливіша, а водночас менше свідома частина української молоді йде без стриму у службу польській справі, стаючи часто передовим носієм польського патріотичного романтизму, — а друга частина з природи своєї менше рухлива, стаючи виразником протесту проти відбудови Польщі в давніх її межах, складає свої молодечі пориви в жертву цісареві і „спільній вітчизні“, доповнюючи собою австрофільські ряди; і одні й другі **на службі чужих ідей**. Брак у молоді власних бажань не дозволив на зродження в її гурті **третьої групи, яка зуміла б думати категоріями свого власного інтересу**, що вже у своїх заложеннях мусів би бути противний і польонофільським і австрофільським тенденціям.

І цікаве, чому саме посів польських революційних організацій в душах тієї молоді видав надсподівано таке багате жниво?

Для об'єктивного наświetлення тієї доби ми мусіли б вдатися радше у психологічний, як історичний дослід над молоддю, а він безперечно внісби багато світла у розуміння цього явища. Тут звернемо тільки увагу на момент **емоціонального впливу** на молодечі душі підпольних організацій, у які скрились були у 30-их рр. саме польські революціонери. Поділ організації на поодинокі „роти“, причому з конспіративних оглядів члени одної роти („девятка“) не могли знати членів іншої роти; дбайливо конспіровані щомісячні сходина із обрядом припинання нових членів, з обговорюванням завдань і цілей організації, з читанням революційної літератури¹⁾ й дискусіями;

¹⁾ Літературу цю становили книжки про засади поль. демократизму, про засади соціалізму, про ведення партизанської війни і ін. Дуже почитні серед мо-

врешті сам обряд припинання в члені; мандрівка з зав'язаними очима до незнаної кімнати, торжественна притаклива відповідь на 6 ставлених новоприйнятому питань (між якими знаходимо й такі два: „Чи він готов жертвувати свою силу, своє майно на цілі т-ва, на цілі воскресення Польщі...“ і попри це: „Чи готов любити своїх ближніх без різниці стану й віри“...¹⁾ — наглядний брак консеквенції в думках), а вкінці акт присяги, при якій кладено новому членові на груди меч, а він присягав на ім'я Христа, „першого мученика за свободу“, що служимите т-ву з пожертвуванням майна, свободи й життя мукам, а навіть понести смерть²⁾ — все це **відповідало** тенденціям психіки молодих душ, зокрема душ української молоді, яка, щоб отрястися з монотонности дотеперішнього життя, радо приймала простягнену до неї руку польського революціонера³⁾.

Трудно добачувати нам у ньому факти серйозного трактування гімназійною, чи навіть академічною молоддю справи її участі в польському революційному русі й знаходити в ній розуміння своєї трагічної ролі в історії рідного народу. Ясно, що статутова ціль цих підпольних організацій, означена як намагання „...**сполучити всі частини б. польського королівства в републикансько-федеративній формі**“, — не могла нашій молоді обіцяти по собі якоїсь реальної користі.

Так отже не ідейний зміст, а радше багата у романтику революційна робота тягнула українську молодь в нетри польського підпілля.

Не важко буде тепер зрозуміти, чому таку поважну групу серед законспірованих творили саме „нерішучі“ члени, яких нерідко треба було аж тероризувати, щоб перестали ідеї організації уважати „...**дітвацтвом**“; чому Іполіт Станчак „...**просив**“ провідників своєї роти звільнити його з членів організації й чому Сілецький Іван, один

лоді I пол. XIX в. були: Шіллер, Шеллінг, Шекспір, Людвік Бирне, Гайнріх Лявбе, Міцкевич і Б. Залеский; рівночасно кормлено себе всякого рода летючками і брошурами про поль. повстання.

¹⁾ Др. К. Студинський: „Духовна семінарія в часах М. Шашкевича“, Л. 1916, ст. С. (То саме місце в книжці др. В. Щурата: „На досвітку нової доби“ Л. 1919, ст. 121: „ohne Unterschied des Standes u der Religion“.

²⁾ оп. cit.: ibid.

³⁾ Революційній пропаганді поль. конспіраторів улягла не тільки гімназійна, але в ще більшій мірі академічна й богословська українська молодь. (Історична під цим оглядом є „камчатка ч. 43“ у лвів. дух. семінарії. де під підлогою наводився законспірований склад революційної літератури й де по ночах відбувалися сходи заговорників). І цікаве, що може найсильніший відгук найшла вона серед самбірської молоді. Тому не від речі буде згадати дещо про цей „*związek spiskowców*“ — заложений під моральним впливом Каспера Ценглевіча в 1835/6 р. в Самборі. Його ціль: „*wywołanie rewolucji i wskrzeszenie Polski*“ (див. „*Proces. Studentów Samborskich*“ — Zygmunt Zborucki. Л. 1927), „Презесом“ гуртка був. Павло Попіль, уч. IV. кл. граматикальної, а серед членів гуртка стрічаємо такі прізвища, як Берегульський (студ.). Кострицький, Чайківський і ін. Перші збори відбулися в дні 3. травня 1836 р. в радловицькім лісі і там вибрано тоді „презеса“ і трьох суддів, в особах: Йосифа Гавінського, Залуского (Заленські) і Носкевича. На передмісті, в домі коваля Яворського відбувалися двічі в тиждень членські сходи, під голим небом — військова муштра з довгими дрючками, якою проводив, невтаємничений в ціль тієї муштри, учитель франц. мови Германович, син самбірського пароха, б. офіцер наполеонських військ. Гурток був навіть в посіданні свого прапора і трубки, на яких видніли польські емблеми. — Через донос члена Лятошинського наступає в лютім 1837 р. викриття гуртка, а вслід за цим процес за державну зраду з традиційним уже „всипуванням“ товаришів, який закінчився аж у найвищих судових інстанціях присудом, заговорників на 1—4 літ тяжкої тюрми. (Попіль 4 роки, Берегульський 3 р., Чайківський, Носкевич і Міхнович по 2 р., Гавінський і Товарницький по 1р.).

із найрухливіших організаторів цього руху, вербуючи в члени питомця львівської дух. семінарії Покінського Івана, звербував його щойно тоді, коли загрозив йому, що донесе до Ректорату про те, що він — курить. У висліді — брак організаційної карності й дисципліни серед членів¹⁾, їхні часті доноси на поліцію, безнастанні труси, арештування й повні покайних плачів судові процеси — склалися звичайно на фінал революційної роботи цих штучно фабрикованих конспіраторів. Не хочемо цим виключити й ідейних революціонерів, що були з походження Українцями, але вони творили таку малу горстку серед решти, що їх думок, поглядів і переконань ніяк не можемо узагальнювати.

Річ самозрозуміла, що таке **примітивне** захоплення польським революційним рухом мусіло витворити серед української молоді го-стру **реакцію**, яка остаточно буде приневолена прибрати форму **політичного конфлікту** з наглядною закраскою національної нетерпимости.

Уже в 30-их рр. побіч Каспера Ценглевіча і Юліяна Горошкевича, чоловік представників українського елементу в польських революційних організаціях, які проте всетаки намагаються боронити „**політичної рівнорядности**“ Українців з Поляками²⁾, надibuємо й Миколу Кміцікевича, богослова дух. семінарії в Перемишлі, який (дарма, що член „*Stowarzyszenia polskiego narodu*“) снить в ночі про те, „**що визволив Українців і дав їм незалежність**“ і — як сам звiрюється, від тої ночі не може вже про ніщо інше думати.

Ці перші позначки постачування своєї душі в ідейний духовий зміст, що впливає із потреб та вимог власного національного інте-ресу, — найдуть опісля свій вислів і в завязтих спорах, ведених між українською й польською молоддю і в надиханій ненавистю до поляків пісні, зложені українськими богословами після невдачної спроби польського повстання 1830/1 р.

Вістря пропаганди польських конспіраторів, які використовуючи гнет українського селянства, як отут своєї проницецької (—австрійської), політики кидають в сторону української молоді заклики до відбудови незалежної Польщі, — поволі звертає ця молодь проти них самих. Польське повстання в 63 р. не застає вже української молоді такою, якою була вона перед тридцяти роками.

Коли зважити брак попертя молоді зі сторони старшого громадянства — то це був замітний крок уперед. Бо хоч 1848 рік приніс українському народові деякі здобутки (почуття національної окремішности, право на культурний розвиток народу, перші проблески самостійницьких і соборницьких ідей), то все ж таки молодь не находила в постабі своїх батьків морального ствердження потреби свого звороту.

Характеристичний є нпр. для цих часів висказ, що „...сам уряд (австр.) спонукував українських священиків і світських українських

¹⁾ Коли пр. у звязку із згаданою просьбою Станчака, провід роти приказав одному із членів — Станчака **вбити**, щоб не міг die „*Geheimnisse der Gesellschaft verrathen*“ — а цьому важко було на щось подібного спромогтися, — провід був змушений кару смерти замінити Станчакові на „погрозу смерті“ на випадок, коли б така зрада зі сторони засудженого мала колись місце.

²⁾ Для характеристики — віршик Ценглевіча: (за др. В. Щуратом. оп. цит.)
„*Lach nam chce bratом buty*“ „*To my budem w switi żyty*
„*Z lachom bratia, z lachom wraz*“ „*Wilnym buty dobry czas...*“

інтелігентів заявляти себе Українцями¹⁾). Автім хай змальовують цю добу наведені внизу цитати:

У промові голови Галицько-Руської Матиці на зїзді письменників і прихильників народньої освіти чуємо таке: „...Ми пізнали добре, що тепер, коли всі народи поступили в освіті, нам не випадає заложити руки та ждати божого милосердя...“ Промовляв і Микола Устїянович: „...Гляньмо на того сина руської землі. Ото стоїть похилен яко самотная билинка на широкім полі...“ Навіть у письмах о. В. Подолинського, цього, що вперше сформував ясно найвищий ідеал Української Нації, як боротьбу за Самостійну Українську Державу, — поруч таких думок, як

„...А припустім, що ми ще ніколи не були народом тільки завсіди тим провінціалізмом — це нам чейже не відбирає ще права зачати бути ним сьогодні. Так ми Українці і віримо сильно в відродження вільної незалежної України... всі хочемо бути вільні нарівні з іншими народами...“

Стрічаємо й таке місце:

„...А припустім, що колись Поляки й Українці або Москалі й Українці стануть може проти себе до національної розправи — не дай Боже навіть збройної...“

Непоборно-гнітучий дух часу, скондензований в рутенсько-московфільським „Мир вам браття...“ Гушалевича!

Яким же різким контрастом врїзується у своє сучасне М. Шашкевич... Правда, мимовільна рефлексія над славним минулим в протиставленні до гіркого сучасного викликає в нього нотку легкого неспокою:

„...Не журися Русалко знад Дністра... стоїш перед своїми сестрицями... Они добрі вибачат ти, приймуть тя...“ (передслівя) та проте не резигнує він з майбутнього. Саме в ім'я цього минулого кидає у противагу вогненне слово:

„...Дозволь...“

Най свободоньки сонічко заблісне,

Ти не неволі син!...“

Почув — бо „...огонь в груди, який лише гробова персть угасити може...“ Його: „Вирвеш ми очі і душу ми вирвеш...“ — це не голословне квиління рутенської душі..., це — глибоке зрозуміння своєї органічної повязаності з рідним народом і виразне відчуття своєї національної приналежності. Таке зрозуміння вимагає й іншої постави до життя й відмінного світогляду. Звідси в нього не кволе філософування в роді „Чом річенько...“, а навпаки: „...Музика бурі, буйного вітру, блудних хмар...“

В цьому значенні він на тлі своєї доби — явище небуденне й як такий не міг остати без впливу на своє окруження. Завязується „Руська Трійця“ і збирається гурт однодумців. Викликані у ньому Шашкевичем бунтарські емоції живуть ще якийсь час і становлять родючий ґрунт під пробуджену національну свідомість, яка одначе тепер ще нічим не підтримана. Після Шашкевича — слідне духове заломання, а ситуації — як ми бачили — не рятує і 1848 рік.

¹⁾ Мих. Возняк: „Як пробудилася українське народне життя в Галичні за Австрії“ — Львів.

Щойно вплив Шевченка у 60-их рр. принесе новий підйом серед української молоді і надасть їй нове духове обличчя.

II.

В ході дальшого розгляду зачепленого в темі питання — реєструємо коротко цікавіші моменти з життя молоді 60-их рр.

В першу чергу слідне оживлення культурно-освітнього руху серед питомців. Коли за М. Шашкевича українська мова не находила для себе в мурах львів. дух. семінарії місця, то вже під кінець 50-их рр. випирає вона щораз то більше агресивно польську мову та стає для питомців і настоятелів розговірною мовою дня. Це вможливило свободніші відносини внутрі, а вслід за цим створює пригожий ґрунт під культурницьку працю богословів, яка із самого свого початку находить відданого й гарячого протектора в особі посла Юл. Лаврівського. З моментом створення в 1861 р. при Народнім Домі у Львові аматорського театру, група питомців, щоб збагатити своїми перекладами польських і німецьких драм вбогий ще український театральний репертуар, вяжеться в гурток, а в рік опісля — йдуть вже зусильні праці над виданням українського словника. Врешті слід ще згадати про створення в семінарії **першої народовецької громади**, яка завдяки сильнішому контактові, навязаному між питомцями та світською акад. молоддю¹⁾ стає предтечею такої громади в крузі цих останніх, званої в історії 60-их років під назвою громади **Вечерничників**.

Та дух патріотизму, що вступив у юнацькі груди в місце польського революційного романтизму — не був явищем відокремленим. Поруч з ним запускає глибоко свої корені у частини питомців і москвофільська течія, а в ролі її рухливого пропагатора бачимо Якова Головацького, цього, що ще недавно, як співтворець „Русалки Дністрової“, зазначився був таким світлим виступом в дії нашого національного відродження.

Цей сам творчий підйом духа запримічуємо далше й серед академічної й серед гімназійної молоді. В протиставленні до 30-их рр. — українське студентство 60-их рр. **не впрягається уже у вантажний віз чужих інтересів**, йдучи на осліп за першим з черги киненим йому кличем, а дає недвозначно до зрозуміння польському студентству в першу чергу, що **на шляху до здійснення своїх ідеалів їм разом — не подорозі**.

Загально-студентські збори, скликані позірно в справі „Towarzystwa wzajemnej pomocy akademików lwowskich“, а в суті з метою політичної організації польських сил на університеті, і їх бурхливий перебіг спричинений настирливими домаганнями українського студентства²⁾, — це тільки новий етап у польсько-українському конфлікті, який зпоза куліс примітивного захоплення польським революційним рухом у 30-их рр. виступає вже тепер на денне світло у формі політичного антагонізму. У висліді згаданих зборів дістають українські богослови заходами Ю. Лаврівського право голосу на всіх академічних зібраннях, якого вони досі не мали, а це безперечно скріплює позицію нашого студентства, даючи йому змогу партиципу-

¹⁾ М. і. світські студенти заходили часто до дух. семінарії на дарові обіди.

²⁾ В імені якого дуже гостро промовляв (по українськи!) студ. прав Вол. Шашкевич.

вати у впливах на хід подій та хоч у деяких справах держати руку на живчику університетського життя.

Вплив літературної творчості Основ'яненка, Костомарова й Куліша, а першусього грімке слово Великого Кобзаря України — в основах зрушують духовою структурою молоді по цей бік Збруча.

Помимо засипування тієї молоді через визначніших москвофілів (Я. Головацький, М. Качковський) безліччю протинародовецьких книжок, а часто помимо намагань і спроб перекупити її **грошевою підмогою**, — вона з ідейністю й посвятою¹⁾ йде в саму гущу свого народу, щоб розкрити перед ним образ нового життя.

Твориться народовецька громада **Вечерничників** серед студентства у Львові, а за зразком центра йде опісля цілий ряд других міст як Самбір²⁾, Перемишль, Тернопіль, Станиславів, Дрогобич і Бережани, у яких активно ангажуються вже — **гімназисти**.

Назагал круг заінтересувань молоді 60-их рр. звужується отже виключно до питання **роботи на народній ниві**, яка водночас **стає і центральною проблемою її духового життя**.

Звичайно незрозуміла й фалшиво в нас інтерпретована поява на вулицях міст і сіл, а навіть у мурах дух. семінарії і університетського будинку молоді в історичних козацьких ношах, — не була „**примітивна й без значення**“. Вона мусіла мати свої глибокі основи не так меж в своєму ідеологічному узасадненні, якого саме брак потягнув за собою таку короткотривалість цього явища, але були ці основи радше **психологічного порядку** виступаючи у звязку з **нагальністю духового перевороту**, який відбувся в ментальності нашої молоді 60-их рр. Думка — що „...отсей формально-примітивний націоналізм, який тоді був мовлощо не революцією у молодих наших дідів, видається нам нині дивним і дитинним“ — не зовсім стійна.... Вважаємо, що ніколи не можна йому відмовити глибшого змісту, а вже ніяким **робом** тоді, коли йде мова про **світоглядкову еволюцію** молоді. Такий наглий перескок з 30-их рр. прямо у ментальність ХХ століття — щойно був би для нас немалою загадкою. А що це „**примітивне признание до своєї історії**“ вимагає ще чогось більше, як самої відваги, видно хочби з цього, що вже сьогодні вишивана сорочка й широкі шаравари існують для української організованої молоді хіба тільки як частина її театрального реквізиту.

Саме тепер ми заторкнули найбільше характеристичний момент для зрозуміння ментальності та психіки нашої молоді у 60-их рр. Є ним **підсвідомий, не спертий ще на інтелектуальних основах переворот у світогляді, викликаний відчуттям** (не — зрозумінням) **своєї повязаності з народним пнем** — в кожному разі не механічної. Цьому

¹⁾ Ізза браку грошей на спровадження книжок з В. України молодь відмовляла собі часто всякої приємности, а витриваліші зпоміж неї (богослов Мик. Михалевич) беруться ручно переписувати цілі твори (дослівно!).

²⁾ Самбірську Громаду основано 1862 року у місцевій гімназії, де на загальне число 366 учнів було 188 Українців. Діяльність її членів, прозваних глумливо Поляками „святоюрчиками“, обмежувалася до збирання народніх слів, носіння народнього одягу, уживання української мови й боротьби з поль. елементом, виявленої м. ін. у бойкоті поль. обіздового театру зі Санча і в зірванні товариських зносин з учнями Поляками. Найвизначніший член громади це — Вол. Стебельський, якого одначе ломить за допомогою грошей москвофіл Б. Дидицький, втягаючи його у москвофіл. табор. — Впродовж цілого існування громади поборює її вперто суд. рад. М. Качковський і вона не находячи для себе піддержки серед громадянства — в 1866 р. цілковито підупадає.

самому процесові, який раніше заобсервували ми в одного тільки М. Шашкевича, улягає тепер увесь студентський загал. Зворот думки в сторону рідного народу і спрямування творчих зусиль у русло громадянської праці — це звичайно перший етап у формуванні здорового світогляду.

Про гурток М. Шашкевича пише Я. Головацький в одному місці таке: „...вирішено, що треба йти (в народ — К.) і вчитися у нього його мудрости... У стрічі з людьми виробляли вони собі світогляд...“

Через школу життєвого досвіду на ґрунті мужицьких душ — мусила перейти і молодь 60-их років.

Досліди над українською історією, літературою й мовою, боротьба з польськими й москвофільськими впливами, літературне творення й пропагування української народної ноші — це головніші завдання народовецьких громад. І хоч уже в 1864/5 р., з хвилиною упадку першої студентської безстатутової організації „Січ“, — на університеті ходить у шараварах вже тільки один студент, то проте затрачується тільки формальна сторінка народовецького руху. Сам бін прибираючи в різних моментах часу різні ступені на своєму розмаху, триває в дійсності, може у дещо зміненій формі, аж по сьогоднішній день.

Початок 70-их рр. виповнений гризною радше особистого як ідеологічного характеру між студентськими т-вами „Дружний Лихвар“ і „Академіческий Кружок“, — не вносить в духове життя молоді нічого нового. Тому роками 1874 — 1876, у яких поява першого студентського часопису „Друг“ вяжеться тісно із появою на овиді студентського життя Мих. Драгоманова, — кінчимо огляд цього періоду.

III.

Суспільні революції переводжені на Заході Європи в дусі соціалістичної доктрини, посилений розвиток великодержавних імперіалізмів, а врешті суспільно-політичні ідеології і програми, яких переемниками являються у нас створені на переломі XIX і XX віків українські політичні партії — вносять у духове життя молоді двох наступних періодів безприкладний хаос в її думках і поглядах, а безупинне лявірування у круговороті цих впливів позначається у процесі формування її суспільно-політичного світогляду нестійністю часто рівнодушністю у справах духово-інтелектуального вироблення.

Вправді у розгарі праць в студентських громадах і гімназійних кружках родилися нові стремління серед молоді, то все ж таки впливи західньо-європейського і російського соціалістичного руху в другій пол. 70 рр., а також модне захоплення соціалістичною доктриною Маркса під кінець 90-их рр. — позбавляють цих думок і стремлінь вимаганой прозорости й логічної консеквентности, спричинюючи в цей спосіб брак ясного духового обличчя у їх носіїв. Драгоманівський **радикальний соціалізм, народницький демократизм, культурницький лібералізм, національно-політичний радикалізм, революційний ідеалізм, а подекуди й грубий матеріалізм¹⁾** — все це

¹⁾ У студентській „Молодій Громаді“ (1905) читаємо: „несення мужикови... ідеалу хліба“ це головне завдання молоді. „Добра пожива, ясні простори мешкання, відповідне одіння, потрібний відпочинок — це найконечніші національні добра...“

займає молодь по черзі відповідно до того, як чергувалися у неї її душевні настрої.

90-ті роки і перше 10-річчя XX віку — це часи живої політичної акції радикальної партії серед широких мас українського населення, яка ізза браку українських впливів на хід політичного життя була подиктована пекучою потребою зрушення цих мас новими соціальними кличами. Аграрні страйки, криваві розрухи й посилений вічевий рух — це сліди переводження тієї акції в життя. Радикальної закра-ски в національних і соціальних поглядах тодішньої молоді вимагав ще понадто — як вище згадано — виціплюваний духом часу в її душу марксівський соціалізм, який, навіть з рівночасним послабленням драгоманівського радикалізму, ще через довший час номінально фірмуватиме діяльність українського студентства.

Та в **серйозність і вартість** цих соціалістичних переконань у молоді — **важко повірити**.

Вже напередодні вибуху світової війни і скорше говорилося й писалося в українській студентській пресі широко про те, що соціалізм української молоді тільки **позірний і поверховний**, що „**це лиш зовнішня асиміляція у зустрічі з другими**“; бо виказалось „**як далеко було її вже не аж до соціалізму, але хочби до щирої посту-повости...**“

У приложенні до 1913 р. — націхована цим соціалізмом була хіба молодь соціал-демократична, яка одначе якісно і кількісно майже нічого собою вже тоді не представляла; позірний був соціалізм радикальної молоді й поверховний, бо не спертий на тривкіших ідео-логічних основах, у т. зв. **поступової** молоді. Цікавий також зміст, що його прикладано тоді до поняття **поступовий**; а складалось на нього, рівнож вітром підшите, поняття політично-релігійного **вільно-думства** й національно-політичного **радикалізму**. Якби воно однак не було, то остаточно — перевага **націонал-соціалістичного** елементу над **соціал-демократичним** та повний крах **суспільного радикалізму** на II. студентським **всеукраїнським** зїзді у Львові, 2. дня липня 1913 р. — теж переконують нас про неповажність соціалістичної думки у по-глядах нашої молоді та про її остаточний упадок.

Різні причини наводиться, коли йде про насвітлення цього упад-ку: раз — зріст зацікавлення в українській суспільності до національно-політичних справ; то знову — появу української бюрократії і дрібно-міщанства у звязку з уведенням загального голосування; деколи внутрішню еволюцію українського громадянства; явище клерика-лізму, льяоїзму й уміркованости; матеріяльну нужду молоді і т. і. Та найбільше цікаве буде для нас спостереження, що переем мо-лоддю соціалістичних поглядів розуміти треба як „**ідеологічний ви-сненок її змагання до свободної думки**“. Воно доводить молодь до визнання соціальної демократії, коли однак і вона не дає їй гарантії тієї свободи молоді уже в 1898 р. зміняє своє обличчя.

Що зайшла така помилка — можна б вносити і з промови одного з бесідників на перших загальних зборах „Академічної Громади“, які „**започаткували найгарячіший період збірного життя української молоді**“ після кількалітнього занепаду й розбиття¹⁾. Говорив він, що

¹⁾ Датується воно ще від 1887 р. (в 1888 р. в акад. життя молоді починає вмишуватися поліція) і уступає дещо на половині 90-их рр.

„причиною розбиття були хибно поняті слова „нація“ і „поступ“... Повна толеранція думок, пошанування чужих переконань і безгра-нична любов до народу — це ціхи Громади...”

Змагала молодь до тієї толеранції думок не на те, щоб найти для себе виправдання в очах публичної opinii за визнання такої чи іншої партійної програми. Свобода думки була їй потрібна до чогось іншого. Тіснота й партійна задуха змушують її часто виходити **поза межі** вузьких партійних програм, щоб саме там у просторах невя-заної думки знайти для себе щось більше як партійний клич будня...

ми *polens volens* стаємо свідками щоразто **виразнішої кристалізації** у стремліннях молоді до її **найвищого ідеалу**, який врешті обявля-ється нам у своєму першому синонімі: „Україна“. Затрачуються пар-тійні різниці, падають політичні міжпартійні гризні (які вправді після сецесії з львівського університету ще на коротко відживають), нахо-дять для себе належну відправу й доктринерські соціалістичні теорії, а зпосеред хаосу думок і призначених на коротку мету ідеалів **з'явля-ється** щоразто нагальніше — **як перший постулат найвищого ідеалу** — **найвища життєва мета**, узмістовлена в цілості в поняттю катего-ричного дезидерату: **Самостійна Україна**.

„...Самостійність є психічна конечність існування й розвитку на-ції¹⁾, а Україна це символ ідеалів“; — це „...стяг, що під ним спіши-тимемо у бій“²⁾ за національну ідею, яку становить, „не лиш питання мови, етнографічної відрубности, а питання політичної незави-симости...“³⁾.

Находимося саме на порозі ХХ віку. В роках — коли „збірна енергія“ молоді виказала сильнішу „експанзію, як у всіх попередніх періодах разом“. На чолі подій — боротьба за український універ-ситет. Поминаючи її обширніший розгляд — ми підмітимо у ній тільки два цікавіші для нас моменти.

Коли боротьба ця, виповнюючи собою майже в цілості духовість українського студентства, становила для себе відокремлену одність, то тепер **в'яже її студентство в підрядному відношенні** з найголовні-шою своєю метою, — розуміючи її як невідкличний постулат бороть-би за самостійність України. А друге — це безкомпромісовість у зма-ганнях і перехід на шлях демонстрації на університеті й вулицях Львова, судові процеси, масові арештування, голодівки, жива участь у політичному житті й організаційно-освітній роботі — все це зв'я-зане тісно у молоді з її **новою життєвою перспективою на світ** і щойно вона допоможе нам збагнути та зрозуміти зложений процес духового переродження.

А перспектива ця така, що велить у будові власного світогляду „**виходити все від своєрідного**“, а чужі течії приміновати „до осно-ви свого високого душею Народу...“; велить уважати молоді „не тільки на хвилеве, часове, змінчиве у подіях дня, але на вічне, стійне, що творить духа нашого Народу...“; бо „поверхні хвилі дня мина-ються за подувом вітру, а вічне, основне, рішаюче про будуччину, ле-жить у глибині...“⁴⁾.

І хоч безслідно пройшло над головами кількох поколінь Франкове:

¹⁾ З дискусії в часі II. студ. всеукраїнського зїзду у Львові (2. VII. 1913).

²⁾ З „Молодої України“ (1900 р.).

³⁾ Ibidem.

⁴⁾ „На розсвіті“ (1907).

**„Лиш боротись значить жить,
Vivere memento !**

то проте не остали без відгомону „думи пролетаря“:

**„Ще той не вродився жар,
щоб в нім згоріло
Вічне діло духа...“**

Віщування поета, що „пропаде пітьма й гнет“, і „обпадуть пута“ з ніг закутого велетня тільки тому, що він „про силу духа все співав“ — справджується вже тепер у своєму правдивому змислі... Бо отсе твориться новий **спертий на чисто ідеалістичних основах національний світогляд**, в якому Україна і її добро — найвищим наказом:

**„...Ми поляжем, щоб волю і щастя і честь
Рідний Краю здобути тобі...“**

Так отже віднайшла врешті молодь **найвищий для себе критерій**, що **ним** відтепер мірити буде всі свої почини і що крізь **його** призму глядітиме на життя й усі звязані з ним життєві проблеми. Він рішатиме рівнож про мораль кожного її вчинку, а також становитиме **ідейну платформу**, на якій стане вже у найближчій майбутнім творити **собі новий світогляд.**¹⁾

А покищо, віддана своєму Ідеалові, кидається вона у вир життя, щоби **по своїому стрічати 1914 рік.**

IV.

Останній період в духовому житті молоді починається з моментом сараєвського конфлікту. Це вже — **зустріч віч-на-віч з життям і його твердими законами...**

Сокільський Здвиг на Шевченківські Роковини памятного 1914 року у Львові — це немов би остаточний перегляд власних сил напередодні грядучих подій... Непроглядні тисячі ідейної молоді, уформовані чвірками у відділи кінні, піші, мужеські, жіночі... — здавалось — давали залізу запоруку — Воскресного Дня.

Невмолимо настигали дальші події...

Формація УСС, довга черга побідних боїв, Карпати — Маківка — Лисоня... і 1918 рік.

Проголошення української державности, звязок УГА й — нові бої.....

Півн.-західний фронт...

1919 рік — перехід за Збруч і там іспит політичної зрілості:

„Через Київ“... — і ще один тріумф української зброї...

Врешті — **4000** оцвіту в **чотирокутнику смерти, катастрофа**, поворот недобитків, безрадість і апатія мас — і знову спокій...

Для нас — важно підкреслити в цьому періоді такі моменти: майже цілковиту відсутність у молоді ЗУЗ соціалістичного спустошення; національну еманципацію в кругах інтел. молоді, що вихо-

¹⁾ Першу згадку про націон. ідеологію стрічаємо уже в 1912 р., але вона — як писалося — ще у сфері підсвідомого. — В рік опісля находимо в „Шляхах“ статтю про значення ірраціоналістичних, підсвідомих елементів душі, чутті й волі, в національному і політичному житті, яка то проблема вже від довшого часу „непокоїла“ студентство.

дять з селянських мас; високе довіря низового молодняка до свого проводу; а врешті — масовий, з відзначенням зложений всією українською молоддю, важкий жовнярський іспит з організаційної спое-ности й боездатности, послуху, карности й жовнярської беззасте-режної хоробрости.

Після трагедії — 7—8 літ потрібно на новий масовий підйом духа. У молоді цих років слідні і змагання й пориви, та вони дещо хаотичні й ідеологічно виразно неопределені. В ідеологічно-політич-ній однак дифференціяції молоді, яка виступила гостро зараз після війни в її нутрі, провідне місце займає гурт націоналістичної молоді, яка витворену катастрофою прогалину змагає заповнити типово українським духовим змістом. Це вже безпосередньо перед шпилем.

Її світогляд чисто ідеалістичний. На „маргінесі свого вірую“ визнає:

„Найважливіше завдання української націоналістичної молоді це праця над визволенням Нації і її Розбудова... НАША НАЦІЯ — НАЙ-БІЛЬШІ ЄДИНІ СВЯТОЩІ ДЛЯ НАС...

...Ми перестали думати про себе. В нас немає наших особистих справ, в нас нема особистих цілей. Наше життя — не наше. Воно призначене на те, щоб пройти у змаганні до Найвищої Меті...

...Тому всі наші справи обусловлені нашою найважливішою спра-вою, тому всі наші життєві цілі злилися в одне з найвищою ціллю, тому всі наші змагання йдуть в одній і тій самій лінії з найважли-шим змаганням нашого життя, зі змаганням досягнути нашу Най-вищу Мету...“¹⁾.

Не криються із своїми дезідератами й українські студентки:

„Не мадам Рекаме, Помпадур, Боварі, Леді Гемілтон — а Жан-на д' Арк, Марта Борецька мають бути нашими ідеалами“²⁾.

У розумінні сьогоднішньої молоді —

подій і фактів з обумовленими якимись незалежними від нас обста-винами, але створюємо їх по власній волі й розумінні... Ми є під-метними, власновільними творцями й форматорами життя...“³⁾.

Цей волюнтаристично-ідеалістичний світогляд, узмістовлений в ідеології українського націоналізму, що під його побідними прапо-рами йде теперішня українська молодь у своє майбутнє, — це „за-кінчення доби духової розхристаности та початок національної скупности, творчости й сили“⁴⁾.

¹⁾ „Смолоскипи“ (1927).

²⁾ „Студентський Шлях“.

³⁾ „Студентський Шлях“ (39—40).

⁴⁾ „Студентський Вістник“ (VII — 1935). — Усі підкреслення наші.

ІВАН ФІЛИПЧАК.

З історії Самбірщини в часах М. Шашкевича.

Самбірщина під оглядом національної свідомости в часі появи „Русалки Дністрової“, спала блаженним сном, як і решта території Східної Галичини. Були то часи найгострішого австрійського абсолютизму, часи після революційних рухів в цілій Європі, часи після польського листопадового повстання. Поліція всевладного тоді міністра Меттерніха гостро слідила за всіми свободолюбними проявами життя суспільности. Найбільше уваги звертали на живу й палку молодь. Школи були так устроєні, щоб не вчити молоді самостійно думати. На цілій великій території¹⁾ була всього одна німецька гімназія в Самборі²⁾ три 4-кл. народні школи і 126 дяківок. Самбірська гімназія мала 6 клас, а то: чотири граматикальні, і дві гуманістичні. Директором гімназії був окружний староста (Kreishauptmann Gubernialrath) Winzenz von Rola Gadomski, поляк. Заступником директора, а zarazом шкільним інспектором лат. парох і декан Самбора кс. Johann Paul Jedliński. Префектом студії Rudolf Prexler німець. Були два вчителі гуманістичних наук (для 5 і 6 класи) Edward Linzbauer німець і Erazm Strzelecki (поляк) і чотири вчителі граматики Dr. Franz Langner, Peter Mayer німці, Kajetan Szymonowicz і Kazimierz Łagodziński поляки. Катехит тільки латинський кс. Erazm Adamowski. Щоденно задавати ученикам: „Zwei Blätter weiter“ вивчити на память без всякого розумування і самостійного думання. Директором народньої чотироклясової школи (Kreishauptschule) був Valentin Praszałowicz, катехит Fr. Czaszyński, вчителями Teodor Tuziakiewicz (в 1837 змінив обряд) і Basil Dembicki українець, Elementarlehrer Bartholomäus Ozikiewicz а Lehramtskandidat Stanislaus Niklewicz. Були також дві вчительки, що вчили дівчат в 3 і 4 класі осібно, бо на основі приписів з хлопцями вони не могли вже ходити, Magdalena Paszkiewicz Maria Kobierska, мабуть українка. У всіх інших урядах було тоді кількох канцелістів українців, а з вищими студіями правничими одинокий судовий авскультант Михайло Качковський, пізніший судовий радник, опікун української шкільної молоді й літератури.

¹⁾ Під Самбірщиною розуміємо нинішні повіти: рудецький, самбірський, дрогобицький, турчанський.

²⁾ На тій території є нині 9 гімназій, з чого дві прив. українські і 458 народніх шкіл з 1233 учителями.

⁴⁾ Schematismus des Königreich Galicien et Lodom. für das Jahr 1837.

⁵⁾ Ibidem

⁶⁾ Ibidem

⁷⁾ Ibidem

Народніх 4-класових шкіл, крім самбірської було тоді всього ще дві василіянські. Одна в сусіднім місті Дрогобичі, друга в Лаврові. Лаврівська школа (Kreishauptschule) стояла тоді найвище, під проводом знаменитого педагога о. Маркіяна Максимовича, людини талановитої, з організаторським хистом (пізніший протоігумен у Львові). Був це австрійський патріот, що мріяв про велич Австрії. „Казання“ до народу говорив по польськи. Як настав 1848 рік, він перший між оо. Василіянами станув на нашій народній платформі, і дописував до „Зорі Галицької“. Тоді то щойно уведено до лаврівської головної школи науку нашої рідної мови, а перед тим, більше як 50 літ її там не вчили. Всі тодішні оо. Василіяни були польськими патріотами¹⁾, а їхня школа з конвіктом була прибіжищем для дітей усієї сметанки з Бойківщини, Лемківщини, Галичини й Угорщини. Жіночих шкіл на цілій Самбірщині не було тоді ні одної. Тривіальних сільських шкілок, або дяківок в часах М. Шашкевча в 1837 році²⁾, на території 9 деканатів було тоді 126, де вчили наші дяко-вчителі (як були свободні від церковних обов'язків) читати церковні книги, часом дещо по німецьки, по польськи й по руськи. В таких місточках як Хирів, Фельштин, Турка, не було жадних шкіл, навіть дуківок³⁾. Всі тодішні школи й самбірська гімназія, трималися зацофаної програми, поданої в законі: Politische Verfassung der deutschen Schullen inden k.Erbstaaten виданої в два роки після віденського конгресу. В інструкції до цього закону читаємо: бажанням високого уряду є, не заохочувати селян до вищої освіти, щоб не ухилялися від робучого стану своїх батьків, ...але щоб були добрими і згідливими сусідами, вірними підданими свого монарха і свого діди́ча... Діти повинні вчитися читати й писати, а рахувати лише з пам'яті, якщо це потрібне до інтересів, як на письмі...“

Нас Українців, репрезентувало тоді лише наше духовенство, національно несвідоме. Світських Українців, людей з вищою освітою тоді в Самбірщині на пальцях одної руки почислити було можна. Тодішнє наше духовенство, перед М. Шашкевичем, в Самбірщині тішилося тим, що воно дістало вже вище (університетське) образу-

1) О. Говинський ЧСВВ. в часах перед М. Шашкевичем написав ось якого вірша: „Pieśń o upadku Polskiej“

Ginie ojczyzna, naród w przepaść leci
Żegna was matka ukochane dzieci.
Próżne nadzieje i daremne myśli
Na cóż my teraz o polacy przysli
Znikło w momencie co naród uradził
Ojciec polaków swą ojczyznę zdradził
„Królu!“ jakież to przyrzeczenia, rady
Tyś nam zaprzysiągł a pierwszy do zdrady
Ale pamiętaj — ty o zdrajco — sobie!
Przyjdzie czas — kiedy na ostatnym grobie
Takie w nagrodę, ty odbierzesz słowa
Tu leży króla, wiarołomcy głowa!
A my po stracie ukochanej matki
Gdy się po świecie, będziem tułać dziatki
Tyle u narodów, zyskamy pochwały
Król zdradził dzieci, co mu zaufały.

2) Status scholarum Nationalium Premisliensis 1837.

3) Ibidem.

вання. Священники *antique educationis*, вже вимирали. Новітні священники перед М. Шашкевичем дбали про гарний зверхній вигляд, гарний одяг. Кожний „поступовий“ священник одну із своїх кімнат заміняв на салон, де мусіли бути м'які меблі на віденський спосіб. Жінки свої почали священники одягати в капелюхи, як пані в дворах. Перед тим вони разом з селянками працювали на полі. Для виховання дівчат, тримали гувернантки, обов'язково Польки, які вчили дівчат читати й писати по польськи, танцювати, убирати стіл і салон, шити, цирувати, робити панчохи¹⁾. Розговорною мовою, для відрізнення від хлопа, була обов'язково польська. Священники говорили між собою по німецьки, в дворі по польськи. Найважлишою річчю було вміти „знайти себе“ в дворі при панах, грати з ними в карти. Фортеп'я́н був рідкістю навіть у дворі. В тім десятилітті, грошей не шанували, не складали, любили забавитися, у себе приймати, гостей, панів, дідичів, — розуміється — „в салоні“, щоб пани подивлялися їхні м'які меблі, фотелі. В більшості були це самолюбії, переняті псевдо-аристократизмом, польсько-панськими манерами. Разом з дідичем і жидом уважали свою паству, як предмет експлуатації. Їхні предки, люди „*antiquae educationis*“ були ощадніші, мали в містах дома, кам'яниці, що їхні наслідники, люди з вищою освітою прогайнували²⁾.

Про формування панщизняного хлопа не дбали, по мимо частих наказів і консисторських обіжників, та краю́вої шкільної комісії, яка встановлена була ще перед пів віком при ц. к. губернії у Львові. Консисторія в Перемишлі просить і грозить у своїх багатьох обіжниках³⁾ писаних переважно по польськи, (часом по німецьки), священникам, щоб конечно закладали школи, дбали про добір моральних учителів, не п'яниць, щоб самі вчили в тих школах релігії, давали добрий приклад, недбалим грозили своєю неласкою⁴⁾. В деяких обіжниках запитує, котрі то дідичі відстрашують народ від школи, і грозить, що таких дідичів влада буде карати⁵⁾. Признати треба, що між духовенством в Самбірщині були також й гарні одиниці, яким освіта народу лежала на серці. Такими були *Bezieks schul-Aufschero* Турчманович декан і парох Стрільбич, і о. Коростенський декан в Грушові, о. Ревакович старосамбірський декан, що своїми обіжниками-візитаціями по тривіальних школах та дяківках, змушували дяків до праці, а священників до закладання шкіл⁶⁾. Були й священники дуже ревні, як о. Живчин парох в Ластівках, о. Д. Гнатишак парох Ступниці, о. Т. Калужняцький парох в Турю, що старалися про школи та добрих дяко-вчителів. Були також страшно вперті громади, які ніяк не хотіли допускати до закладання шкіл, як Ступниця в самбірському повіті, де священник Гнатишак мусів відправляти тиху Службу Божу, бо в селі не було дяка, а присланого з Перемишля селяни не прийняли, бо не хотіли його оплачувати⁷⁾. Деякі недбалі громади як

1) Прикарпатська Русь І. Ф. Свистун. 1895, стор. 187.

2) Прикарпат. Русь І. Ф. Свистун, Львів 1895, т. І. стор. 187.

3) Укр.-рус. Архів. Львів 1909.

4) Ibidem.

5) Літопис Бойківщини, Самбір 1931. І. 43—112. З історії шкіл на Бойківщині.

6) *Annales eceiesiae Ruthenae*. 988.

7) Ibidem.

8) Ibidem.

Нанчілка, не хотіли платити дяко-вчителеві Курчицькому за (науку дітей так, що він голодом примирив, босо ходив, одіння не мав. Мусів залишити школу й шукати іншого хліба¹⁾.

Парох Лопушанки, на запит Консistorії чому не старається про школу в своїй парохії, відповів: *Die Pfarrjugent wird im Sommer zu rceh weiden und Feldarberten verwendet im Winter aus Mangel der Klei-Vieh und Stiefel sitzt zu Hause.*²⁾

В тих часах був у Самборі гр. к. парохом перестарілий 76 літний о. Петро Германович, роджений ще за старої Польщі. Був почетним крилошанином, деканом і шкільним інспектором, а сотрудником був його син Юліан. О. парох Германович помер в 1832 році. Через п'ять літ після його смерти парохія не була обсаджена. Управлялася завідателями, людьми молодими, як Бачинським, Бучаневичем, Дуткевичем, Ільницьким до 1837 року, до виступлення М. Шашкевича на літературне поле. Так о. парох Германович, як його сотрудники не могли бути іншими людьми, як решта тодішнього нашого духовенства. Один з його синів прослужив в польськiм війську цілу кампанію в війнах з Наполеоном, де дослужився степеня підофіцера, а як офіцер вернув доперва після віденського конгресу з польськими військами. Осів у Самборі, як учитель французької мови. Як такий, брав участь в тайних польських кружках і процесі самбірської гімназійної молоді проти Австрії, а за воскресенням старої Польщі³⁾, про що дальше. Щойно 1837 році після п'яти літ „інтеррегнум“, обсаджено самбірську українську парохію о. Ант. Реваковичем парохом з Кобла Старого. В яким стані застав новий парох парохію, не знаємо. На основі збережених по нім документів бачимо, що не у світлих. Зразу забрався новий парох до сконстатування скількості душ у своїй парохії. Щоб запобігти душехватуству, віднісся письмом з 4 дня, грудня, 1837. до місцевого латинського пароха кс. Єдлінського, з жаданням звернути йому всі овечки, які через „płochości młodość pod ręcznego kleru Pańskiego i przez nieposłuszeństwo Stolicy Apostolskiej i tylokrotnych karnych ustaw, depcąc prawo cywilne i Święty Normat ordynaryatów Przemyskich obydwów obrzędów, lekkomyślnie szukając praw Stuy w cudzej owczarni nie wstydziли się!“

Дальше жадає новий парох звороту всіх приблизно 200 душ і просить майбутнє, „aby podręczny kler przy każdej funkcji duchowne-najścisłej dochodził cudze owieczki, i je nie przyjmował, a zaj rejestrowane tutaj oddał, jeżeli pragnie od nieprzyjemnych wypadków być wolnym.

Ось які прізвиза українців перехоплено з нашого на латинський обряд і пропали для нас з міста Самбора:

1) Córka Jana Pomorskiego tokarza Karolina, 2) Pani Katarzina Kremorowa z matki gr.-kat., 3) Dwie córki Apolonia i Cecilia Grzegorz Czerwińskiego z matki rel. gr., 4) Lona tkaczowa z matki r. g. wszystkie dzieci w łącz. obrz. ochrzczone N. D. 5) Syn Jana Bocana, 6) Córki Wacława Karasek, 7) Synowie klucznika Hayduka, 8) Córka pani Kwiatkiewiczowcy Barbara, 9) Córki Jędrzeja Lisowskiego z matki gr.-kat

1) Ibidem.

2) Літопис Бойківщини ч. I. 1931. стор. 43—112. З історії шкільництва на зах. Бойк.

3) Zygmunt Zborucki. Proces studentów samborskich 1337—1839. Lwów 1927. str. 12

10) Pan profesor Tuziakiewicz, 11) Córka Ułaszkieвича z matki r. g., 12) Michał syn Kazim. Buszczakowskiego, 13) Sara Wierzbieniec, 14) Syn Michała Horcowicza, 15) Córki Łyczkowskiego Katarzyna i Rozalia z matki r. g., 16) Józef syn Jerzego Charczakowskiego. 17) Michał syn Jędrzeja Wolańskiego, 18) Żona Olchi Gefangenwechtera i córka, 19) Córki Jana Kopczyńskiego dwie, jedna nawet wydana za Hankiewicza kotlarza i ich dzieci, 20) Michała Szydełki córki z obojga rodziców r. g., 21) Córki Marianny Tyszlizowej Katarzyna, Apolonia, Karolina a dwie wydane, 22) Córki Anny Lisowskiej Honorata Wiktorii Katarzyna, 23) Córki Maryanny Lisowskiej Elżbieta, Franciszka, Dominika, a jedna wydana i jej córki, 24) Córka Mychowcy Katarzyny Marianna 25) Córka Anny Saykiewiczowej Barbara, 26) Córka Katarzyny Zalewskiej Maria, 27) Wielmożny pan konsyliarz Kulczycki, 28) Syn Kobrynowicza rusina.

Gromada Przemyska 29) Jana Pelca żona i córki, 30) Pani konsyliarzowa Lachowiczowa z matki r. g., 31) Syn Aleksandra Kuryła, 32) Jan syn pana Mateusza Hryniewieckiego, 33) Katarzyna córka Rozalii Wegershafer, 34) Franciszka córka Anny Starzyńskiej, 35) Katarzyna Elinger córki wszystkie, 36) Córka Macieja Stawińskiego, 37) Marianna i Justyna córki Heńskowej, 38) Maria córka Franciszki Orlewiczowej, 39) Jana Łankiewicza żona i córki, 40) Córki pana Karola Ginter dwie.

Na Blichu: 41) Marianny z Miskiewiczów Olszewskiej córki, 42) Macieja Dubkowskiego córki, 43) Jędrzej i Maria Kopestyńscy, 44) Jakóba Raytarowicza synowie Michał i Jan, 45) Stefan Szemerdycki, 46) Jana Tyszarowicza córki. Gromada Powodowa 47) Jerzego Mańka synowie. Gromada zamiejska, 48) Jan i Jędrzej synowie Michała Zarzyckiego, 49) Żona i dwie córki Walentego Żuka, 50) Maria i Anna córki Fr. Nieldzielskiego, 51) Syn Michała Plekuna, 52) Stanisławskiego policjana żona i córki. Średnia gromada 53) Tomasz i Kazimierz synowie Jana Mudrego, 54) Żona Walentego Mitek i siostra, 55) Syn Aleksandra Mudrego 56) Bazylego i Paraskewii Mudrych dzieci, 57) Jana Dudy wszystkie dzieci. Dolna gromada. 58) Jana Kołczykiewiczza Barbara i Katarzyna i inne. 59) Dzieci Sebastyana i Ewy Maszlanków, 60) Synowie Jana Hyżki i sam, 61) Córki Jana Bakuc, 62) Córki Aleksandra Mudrego. Gromada Zawidówka: 63) Córki Błażeja Głowackiego, 64) Jan Kuźniewicz z dziećmi, 65) Sebastian Mudryj z dziećmi. Radłowice; 66) Michał Makut z dziećmi, 67) Maria Hołdowa z dziećmi. Biskowice: 68) Córki Anastazji Rychlikowej wszystkie tudzież Marianna wydana za Juzka Króla i jej córki, 69) Maryanny Lobarowcy dwie córki jedna wydana za Piotra Augustyna, 70) Córki Maryi Kopciuchowcy jedna Katarzyna wydana za Sobest. Malczewskiego i jej córki, druga Barbara za Jana Brzostowskiego i jej córki, 71) Agnes i Maria córki Anny Augustynowcy, 72) Maria i Rozalia córki Katarzyny Prorolowcy, 73) Jędrzej Wołoszyn, 74) Sobestian, Jędrzej, Paweł i Woyciech synowie Antona Pacioracka, 75) Walenty i Woyciech synowie Iwana Iwanczyszaka, 76) Synowie Michała Korczańskiego Stanisław i Woyciech, 77) Barbara córka Katarzyny Augustynowcy za Jędrzeja Pozoloka wydana z córkami Marią i Anna, 78) Grzegorz Onyszkiewicz, 79) Jaga córka Kaśki Puzykowej, 80) Tekla, Maria córki Katarzyny Jasińskiej, 81) Regina i Tekla córki Anny Biegusowej, 82) Barbara córka Pelagii Kostusiowej, za Jędrycha Mazuraka wydana, 83) Marcin Jędrzej synowie Jana Wołoszyna, 84) Marianna, Regina, córki Marianny Tigejowej, 85) Maria Audustynowa. (Другий виказ) з міста Самбопа: 1) Sama Pani Gilatowska, 2) Czermagi Antoniego córka Anna

3) Drozdowej Justyny córka Maria. Z gromady Przemyskiej: 4) Staszynskiej Justyny córka Franciszka, 5) Orlewicza Fran. córka Maria, 6) Wegershafera Józefa córka Katarzyna, 7) Żulikowej Barbary siostra, 8) Marcinkiewicza Jakóba córki Józefa i Agnes, 9) Czerwińskiego Sebas. żona Katarzyna i córka Katarzyna, 10) Naganowskiej Katarzyny córki, 11) Gnusuckiego Dominika malarza syn Paweł z Gromady Lwowskiej, 12) Majewskiego Mikołaja żona Katarzyna. Z Blichu: 13) Olszewskiej Marianny pięć córek jedna z nich wydana, 14) Radwańskiego Jana córki Franciszka Magdalena, Katarzyna i Maria, 15) Dubkowskiego Macieja córki, 16) Kwolek Anton. Dolna 17) Maszlanki Sebastiana wszystkie córki, 18) Maryniaka Józefa córka Agnes., 19) Kuszczaka Alberta żona Bbrbara i sam. Powodowa: 20) Sawki Grzegorza syn Seńko, córki Maria i Barbara. Zawidówka; 21) Wiatrowskiego Jędrzeja córki Barbara i Agnes i Apolonia, 22) Żylikowscy Maryi i córki Barbara i Maria, 23) Żulikowskiego Pietra córka Barbara, 24) Żuka Sebestyana wszystkie córki. Śrenia 25) Mudrego Ignacego synowie Tomasz i Kazimierz, 26) Paraszczaka Michała synowie Józef, Jan i Maria, 27) Łoboza Michała wszyscy synowie, 28) Wojtaszka Jana zyn Jan, córka Maria i reszta dzieci. Biskowice, Kozy Jana córka Barbara, 30) Komorowskiego Wawrzka żona Maria z Wołoszynów i jej córki Katarzyna i Barbara, 31) Pastuszaka Jana żona Katarzyna z Wołoszynowy i córki, 32) Kliszczaka Walentego córki Regina i Katarzyna, 33) Krusza Jana żona Maria z córkami, 34) Wołoszyna Andrzeja córka Katarzyna, 35) Kułatego Jędrzeja żona Maria z córkami, 36) Secha Wawrzyńca żona Barbara (Łyszkowska wdowa wydana za niego), 37) Kopciucha Jana żona Barbara i córki, 38) Brzostowskiego Błażeja żona Barbara i córki, 39) Petela Jana żona, 40) Agnes Augustynowa z córką Marią i inne.

Крім назвиска Дуди, Мариняк, Мудрий, часом Жук, Бегус, Курило, Ганкевич, Онишкевич; інші прізвища між українцями в Самборі нині не знані. Для докладніших студій над переловленими до латинської вівчарні в часах М. Шашкевича душами, відсилаємо цікавих до парохіяльних актів з 1837 року в Самборі. На письмо о. Реваковича відповів кс. Єдлінський письмом з дня 19. I. 1938, що його відозва скривдила дуже підчинене йому духовенство, будьтоби воно „з родзего зysku i lekkomyślności перетягало з грецького обряду на латинський, і впевняє його, що при кожнім випадку, його духовенство питає інтересованих, чи котре з родичів не є руського обряду. Дальше каже кс. Єдлінський, що всім вичисленим особам не боронить повернути до вівчарні о. Реваковича, хай всі за прикладом ославленого Юрковського, якого то осібняка кс. Єдлінський, не завидує о. Реваковичеві; а ґратулює з цілого серця. Але дивується кс. Єдлінський о. Реваковичеві, що у віку загальної релігійної толеранції „Chcesz Ksiądz Dobrodziej narzucać się ze swoim obrządkiem rozmaitym osobom nawet urzędnikom, którzy modlić się chcą w obrządku swego Monarchy.

На письмо о. Єдлінського, післав о. Ревакович другий такий випадок, де містилося 40 осіб, перетягнених на лат. обряд, переважно з самбірських передмість, та з дочерних сіл Бискович і Радлович. Чи з цієї переписки мав який хосен о. Ревакович, не знаємо. За якийсь час віднісся о. Ревакович, як з документів парохіяльних виходить, до своєї консисторії в Перемишлі. Видно по тих документах,

¹⁾ Акти Самбірської парохії 1837.

що о. Ревакович, хоч старший чоловік дивився через інші окуляри на нашу справу в часах Маркіяна Шашкевича, як його попередник о. Германович, якого син замішаний був в процес самбірських студентів, що відбувся в тім часі (1837—1839) в Самборі й у Львові, та наробив багато шуму у Відні, і звихнув життя кільканадцяти молодим українцям, перенятим ідеєю незалежної Польщі, для якої працювали в тайних гуртках разом з поляками. Тайні студентські гуртки організувала тоді молодь по всій Європі, проти Меттерніхівського деспотичного режиму. Тимбільше нахил до цього мала польська молодь, якої батьки й діти пам'ятали часи старої Польщі й багато про польську „вільність, рівність і братерство“ розказували. Ідеологом цієї молоді в Самборі був Каспер Ценглевіч, з роду українець з Горожанни, практикант карного суду в Самборі, бувший учасник листопадового повстання. Він інспірував ту молодь, давав їй масу заказаних книжок до читання, оповідав про тайні товариства в цілій Європі, але сам Ценглевіч до такого тайного товариства не належав. До цієї роботи підібрав собі українця Павля Попіля, шляхтича, ученика IV. кл. граматикальної й Василя Берегул(ського)-яка, селянського сина зі Звора, рівнож гімназиста. Оба були здібні й роботящі молодці. До товариства втягнули ще Амв. Носкевича, Бучковського, Стобецького, Чайковського, Лятошинського, Струсевича, Мінчакевича, Кострицького, Старицького, Товарницького, Полянського й поляків Гавінського, Добрженцького, Скржинського, Кніловського і Смалявського. Душею всіх був Попіль і Берегуляк. Оба розвивали ідеї демократичні: рівності й вільності, Берегуляк більше в революційний спосіб між народом у Зворі і Сприні, де підчас вакацій вчив діти священика Левицького. Щоб їх народ ліпше зрозумів, говорили до народу по українськи. Оба писали теж українські вірші, революційного змісту, головню Попіль („Русин на празнику“). Ціль їхньої роботи була збудувати зі зброєю в руці незалежну Польщу, яку отримано з Русію. В тій цілі робили військові вправи за містом і в Радловицькій лісі. Вправи провадив син б. пароха в Самборі Германович, бувший старшина польських військ. З часом викрила це все поліція, а зрадили це самі товариші, які виговорилися, як Лятошинський, Кострицький, Гавінський, і втягнули в біду решту товаришів. Вину зложили на Ценглевіча, як морального винуватця, але Ценглевіча в Самборі тоді вже не було. Перенесений зівстав до Львова. Там його арештували, але йому вдалося втекти. Кілька літ скривався під прибраним іменем, та при допомозі Петра Коткевича „українського народного поета“(?), ширив між нашим народом пропаганду проти Австрії, за незалежну Польщею зєдиненою з Русію. Пропаганда ця мала на меті знести панщину. Видав вірші й відозви до народу в українській мові, які літогруфував йому Горошкевич Юліан. Зловленого другий раз засуджено на 15 літ тюрми в Куфштайні, суд апеляційний підвищив кару на 18 літ, а найвищий на 20. Студенти дістали меншу кару. Попіль 13 літ, Берегуляк 12, Чайківський, Ніскевич, Міхнович по 11, Гавінський і Товарницький по 10 літ, яку мали відсидіти на Шпільбергу. Найвищі суди зменшили їм цю кару від 1—4 літ. Студенти підчас процесу боронилися тим, що вони українці, що польська ідея їм байдужа, хоч суди й уряд не вірили в це¹⁾.

Переглядаючи старі деканальні бібліотеки в Самбірщині, хотів

1) Z. Zborowski: „Proces studentów samborskich“ 1837.

я пізнати, чим тоді наша духовна, а в часті і світська інтелігенція кормилася, що читала. Крім грубесних томів теологічних книжок писаних в латинській мові, бачив я тут і там поважне число німецьких класиків як Вілянда, Лессінга, Гете, Шіллера. З польських книжок бачив я деякі позшивані числа львівських *Rozmaitości* Твори Міцкевича і Словацького не були ще тоді поширені і знані. З українських книжок побачив я одну лише: а це „*Ruskoje Wesilja*“ І. Лозинського з 1835 р., писане латинкою. Книжка ця не була порозтинана протягом 100 літ. Порозтинав її щойно за 100 літ в 1935 р. Др. Володимир Гуркевич адвокат в Самборі, основник бойківського Музею. Перемиська гр. кат. Консисторія почала з 1828 р. видавати епархіяльні шематизми також по-латині. Найгарніший шематизм був з 1837 року. В нім находимо крім офіційальної частини, дві розвідки в польській мові, а то: *Klucz hranyczny za pomocą którego świata ruchome gr. kat. na każdy rok wynaleźć można* перекладено з німецького *Zeitschrift für Statskunde* 1836 Jahr. А також *Appendix Wypis z czasopisma niem. Wiedeńskiego: „Oesterreichische Zeitschrift für geschichts und Statskunde* № 86, 87, 88, 1886 г. В тім *Appendix*-і на 14 сторінках петітом подана в польській мові коротка історія укр. народу й хрещення Руси, за Володимира Великого і розповсюдження християнства у східньому обряді, а також історія писаних і друкованих церковних книг на цій славянщині. На останніх двох сторінках подана по латині коротка історія двох укр. парохій в Сяноці, що там до 1790 р. були. До цього шематизму долучений був рівнож *Status Scholarum Nationalium in Dioecesi Premislensi R. G. catholici* за 1837 рік, писаний рівнож по латині. Ні одного слова, ні одної букви нашої в тім шематизмі не було.

ВАСИЛЬ ЗУБКО.

Думкою у минуле століття. (Кілька рефлексій)

Сто літ! Період трьох поколінь.

Початок його: панщизняний лан, свист канчука над спинами людей, „руські хлоп і поп“, безпросвітність, темрява.

Закінчення: Українське Січове Стрілецтво, Маківка, Лисоня, Перший Листопад, 100-тисячна Українська Галицька Армія...

Сто літ процесу національного розвитку, творення вартостей, культури...

Тих сто літ започатковує великий ентузіаст Шашкевич в часі крайнього занедбання соціального й національного життя Галичини, відірваної ще в XIV. столітті від федерації українських князівств, цей Шашкевич, що під впливом національного відродження інших народів, під безпосередніми імпульсами відомих йому творів української літератури — ставить за ціль свого життя: — розбудити народнього духа галицької волости, відродити й оживити українське письменство, оперти його на народніх основах і підняти маси сільського люду із матеріяльного й духового занепаду. Кличі кинені Шашкевичем приймаються поволі на так довго неоранім народнім ґрунті.

Вповні зрозумів та й умів оцінити Шашкевича, а головнo „Русалку Дністрову“, Іван Франко вже в молодечому віці. Ось подаю його статтю майже в повному змісті. Вона найкраще відзеркалить велику ролю Русалки...¹⁾

„1837 року в Будимі вийшла невеличка українська книжечка під назвою „Русалка Дністровая“... Видавці тої книжечки, молоді семінаристи, — казав би ти, люди зовсім спокійні та благонамірні; в самій книжці нема ніяких ідей, ні сміливих намагів революційних, ні навіть ярок образів або виразних згадок про життя народу. Ну, сказати одним словом і книжечка ніяким світом, щоб того... небезпечна, або що. Так ні, — не туди пішло! Ще до її виходу на світ видавці потерпіли формальне гонення від поліції й від консисторії. Але по її виході почалася правдива трагікомедія, якої кінець був такий, що книжку забрано й поміщено в місці темнім і прохладнім, — в пивниці консисторській, де лежить і досі, — а видавців по висвяченні розіпхано по самих мізерних адміністраціях, здалека від людей обрзованих та думаючих.

Погляньмо ж тепер на книжку саму й спитаймо: яка була причина тої бурі, що вона викликала? Чи мали сторожі порядку за що так

¹⁾ Альманах „Молот“, І-ша галицько-українська збірка. Видав М. Павлик. Львів, 1878. Стаття Ів. Франка п. з.: „Критичні письма про галицьку інтелігенцію“ — Письмо друге, ст. 91—91. (Місцями модернізуємо правопис і мову. — В. З.).

люто нападати на неї? — Дивлячися на діло з їх становища, мусимо сказати, що справді мали за що! „Русалка Дністровая“, хоч і який незначний її зміст, які неясні думки в ній висказані, — була свого часу **явищем наскрізь революційним** (підкреслення моє). Бо зважмо лише, що становило головну суть тодішнього літературного руху в нас! Передусім традиція церковна, яка назначувала предмети, що ними можна було займатися й згори назначувала спосіб та дух її оброблення. Відтак традиція мовна, яка згори осуджувала все писане не по-церковному й нецерковним правомисом. Оперта на тих двох підставах мусіла література стати кастовою, зречися всякого поступу, всякої критики, всякої живішої думки. З релігійного становища вона проскрібувала не тільки свободну думку та свободний суд про діла, але й свободне людське чуття, — бо це все кінець кінців ішло до обалення авторітету, до перевороту, — до революції. А „Русалка Дністровая“ якраз ударила від одного замаху на всі три точки... Це вже було діло сміле, тай неабияке сміле на свій час. Але Русалка не стала на тому. Авторітет літературний не був єдиним авторітетом; побіч нього й понад ним стояв другий, далеко більший і тяжчий, — **аавторітет політичний й соціальний, під яким стогнав-мучився народ** (підкреслення моє). І проти тої страшної сили поважилася виступити „Русалка“. Супроти гнітучого Меттерніхівського абсолютизму, нівелюючого всі народности зараз на вступі вказує Русалка далекий ясний **образ єдності українського народу на Великій Україні й Галичині** (підкр. моє) й признаючи свою цілковиту солідарність з тим новим рухом, який там розпочався враз із видавництвом збірників народніх пісень та з виступленням літературним Квітки, Максимовича й Метлинського, — підносить другий **протест проти розділювання одного народу між дві держави** (підкр. моє)... Це був протест проти політичного авторітету.

Проти соціального авторітету виступити українському письменникові було тоді зовсім нелегко, а Русалка й цей послідний крок зробила, — правда, не так прямо й рішучо, як попередні. Бо чи ж це не протест — увести в літературу мову й пісні того народу, що між освіченими панами вважається худобою, нечоловіком? Чи ж це не протест проти суспільного гнету — вказувати бодай у маленьких картинах („Олена“ — Шашкевича) його життя, розказувати про його бувальщину й характер? Аж надто виразно пробивається той протест у тім, що автори любуються в описуванні людей, вигнаних із суспільности, опришків та розбійників, які цілим своїм життям закладають протест проти існуючого ладу. Той „сивий Мадей“ Вагилевича, так сердечно й тепло описаний, — якже симпатичний нам, хоч і знаємо, що він чоловік „нелегальний“. А та ціла картина опришківського курища, так чудно й артистично змальована Шашкевичем у „Олені“, чи ж не виходить вона на апотеозу того єдиного протесту проти неволі, який тоді був можливий для народу? — **...Ціла „Русалка“, це немов один неясний прорив чуття людського серед загального затупіння та здичиння**. Це її найбільша, найреволюційніша ціха. Чуття — а панщина! Задума — а всесторонній гнет! Теплі пориви — а холодна, мертвяча доля народу!... Цей маленький і слабенький проблиск революційного духа переполошив усі власті церковні й світські власті та викликав довгу, майже десятилітню реакцію в літературі“.

Такі овочі видала парість зацепелна Шашкевичем, парість, що обновила 800-літній спорохнявілий уже пень української традиції.

Шашкевич станув, як дуб могутній, на границі двох століть. Під ногами йому неплідна нива пережитої літературної традиції, з якої він витягає життєдайні соки; пригнітає його неволя рідного народу, окружає мряка душною суспільною атмосферою, де розлягаються стогони невольників, уносяться випари поту закріпощених народніх мас, — а вершком здіймається там, де вже ось-ось з далекого Подніпров'я заблиснути мали ясні відблиски проміння Шевченкового генія.

Шашкевич був ентузіяст. Бо тільки такий міг голосити свою науку з успіхом, тільки такий міг знаходити захоплення в одностудців. Це ж відтоді почалось наше відродження. І хоч його характер тут і там притемнювався, все ж таки ідеї защеПЛені Шашкевичем росли та кріпшали.

Знаний рік 1848, „весна народів“, застав нас поділеними на такі партії: українську — що стояла на самостійницькому ґрунті, польонофільську — що її члени визнавали: *gente „Rutenus — natione Poponus“* австрофільську — що сліпою льояльністю супроти уряду зазначувала своє політичне становище, та русофільську — з напрямками єдинства з московським народом.

Українська партія поставила ясно ціль: о. Василь Подолинський у брошурі п. з.: „*Ślōwo przestrogi*“ виданій у 1848 р. виразно пише: „**Хочемо України, вільної й незалежної...** Минув той час, коли ми вагалися в куті вяснити своє ім'я; сьогодні Українець виявляє його світові; ніщо не зможе здержати нас від загального змагання в Європі; всі хочемо бути вільні та рівні з іншими народами. ...—...голос народу, то Божий голос!“

Рік 1848 приносить скасування панщини, отвирає двері австрофільським Українцям до конституційного життя. — Самостійна українська політична праця починається щойно з оснуванням „Головної Руської Ради“ (2. V. 1848) у Львові в салі збору консисторського в святім Юрі. Вона станула на становищі самостійності українського народу й його окремішності від Поляків і Москалів. А в дні 9. VI. 1848 р. Рада ставить у письмі до цісаря Фердинанда домагання створити з української території в Австрії окремий край з політичною самоуправою й осідком краєвої управи у Львові, потім в тому самому році, в дні 6. листопаду між цими самими домаганнями є домагання створення української національної гвардії. Оці домагання ясно засвідчують, що політична думка дійшла до програмового устійнення національних домагань, — що представляють собою визвольні змагання; своя національна територія, національна оборона, українізація школи й урядів, правільна адміністрація, вирішення економічної долі селян-хліборобів та рівноправність обрядів релігійних¹⁾.

З кінцем р. 1848 почала збиратися наша гвардія в Галичині. У звітах Ради подавано, що молоді хлопці радо йдуть до полку охотників, та що їх уже коло тисячі зголосилося. Незабаром „баталіон руських стрільців“ дістає дозвіл свобідної організації зі своєрідним національним строем. — Та незабаром сталось інакше. Державний сойм розв'язано, а в рр. 1850—60 приходять часи абсолютизму. „Руська Рада“ перестає існувати, з поділу Галичини на українську й польську не виходить ніщо, українська інтелігенція тратить віру та вкінці підпадає під вплив російського панславізму. Одною самотою справою, що ще інтересувала Українців у той час, це будова Народнього

¹⁾ Гл. — Кость Левицький: Іст. пол. думки...

Дому, думка „Головної Руської Ради“. Народний Дім мав бути захистом і огнищем для національного й культурного життя галицьких Українців. Перші ініціатори й основники змагали до плекання рідної мови та розвитку власного письменства, науки й мистецтва. З жертв цілого народу, з датків у цілому краю викінчено головний будинок Народного Дому в р. 1864.

Та мимо всього національне життя котилося вдолину. Польський клир допускався щораз частіше „душехвательства“, перетягав вірних нашого обряду на латинський. Коли митрополит Яхимович, бажаючи покласти кінець цим перетяганням, хотів скликати в тій справі синод, тоді посипались на нього напасти й погані лайки польської преси. Митрополит несподівано помер, а про причини смерти стали кружляти дивовижні вістки.

Аж з початком 60-их років під впливом творів Шевченка й цілої Наддніпрянщини повстає у Львові ряд українських часописів, перша українська громада „Молода Русь“, що стає на ґрунті самостійності українського народу й параліжує впливи „старорусинів“, що видавали газету „Слово“.

Дальші події, головню привернення конституції в Австрії, відбулися для Українців шкідливо. Краєвий статут і виборча ординація злучили Українців і Поляків у один край, а Українців поставили як національну меншість супроти поляків. Значення поляків, що зручно використовували москвофільські симпатії серед української інтелігенції, зростало з року на рік. Вони виставляли себе єдиними оборонцями Австрії перед Росією. Тому й почалась безнастанна боротьба сусідів за національну рівноправність, політична автономія для Поляків стала знаряддям їхнього політичного панування в Галичині. Хоч державна конституція признавала національну рівноправність, та польське політичне панування впливало дуже на розміри користування Українцями цією національною рівноправністю. Ті розміри старалися Поляки звести до найменшої міри. За розширення тих розмірів ішла боротьба, яка аж до війни творила зміст польсько-українських відносин у Галичині. На мою думку боротьба ця виробляла в нас додатні сторони. Вона збивала українську етнографічну масу в один моноліт, що додавало йому змоги кращого — хоч з великими перешкодами — розвитку його духових сил, що й перетворило цю етнографічну масу в націю. Український нарід в Галичині, в якому мабуть були завмерли сліди його колишнього князювання на цій землі, відтворює давні традиції, починає жити як окрема нація, що витворює всі вартості суспільного життя в українській національній формі. Тут і витворюється український національний тип громадянина. Він почав жити своїм життям та творив нову свою культуру. Українська нація вступила в еру великого національного пробудження. — У роках 80-их навязуються ширші й тривкіші звязки між „російською“ й „австрійською“ Україною. Молоде покоління української інтелігенції, що виступило під назвою народовців, живе в літературній і суспільно-політичній сфері ідеями Шевченкового Кобзаря, що стає для нього національним євангелієм. В процесі національного розвитку творяться високі вартості, що в їх творенню беруть участь не тільки місцеві галицькі елементи, але також духові й матеріяльні сили Придніпров'я. Тут друкують свої твори придніпрянські письменники, тут появляються заяви політичних груп, тут своїми фондами творять придніпрянські Українці ряд національних інституцій у тій

думці, що інституції ті служитимуть всенаціональним потребам. І так кристалізується ідея соборності українських земель. Спільними силами розвивається українське національне життя, творяться українські національні вартості на потребу цілої Нації. Від того часу духові звязки між обома частинами української землі щораз більше зміцнюються, витворюючи одну національну культуру, один національний ідеал¹).

Дальші події йшли своїм темпом. Шановний читач знайде їх обширно в залученім списі опис джерел. Та одне треба тямити: українська ідея огорнути мусить усіх. Щоб усі Українці в Галичині мали за собою те почуття сили, що їх не тільки кілька міліонів, що вони часть великого народу, що числить над 40 міліонів, що важив колись в історії Європи та й знову заважить.

Історичний розвиток почуття національної ідеї від Шашкевича, до нині не досягнув своїх вершин. Але він досягнути їх мусить.

СПИС ВИКОРИСТАНИХ МАТЕРІАЛІВ:

Др. В. ЩУРАТ: На досвітку нової доби. Львів 1919.

„ „ Початок українства в Галичині — „Діло“, ч. 64, 1914 р.

М. ВОЗНЯК: Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів 1924.

Др. М. ЛОЗИНСЬКИЙ: Галичина в житті України. Відень 1916.

О. КОЛЕССА: Століття обновленої української літератури.

КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ: Історія політичної думки галицьких українців 1848—1914. Т. I. і II. Львів 1926.

Альманах „МОЛОТ“. І-ша галицько-українська збірка. Видав М. Павлик. Львів 1878.

СТЕБЕЛЬСЬКИЙ БОГДАН.

Українське мистецтво в перспективі 100-ліття „Русалки Дністрової“.

Кожний політичний упадок України наносив їй занепад культури, а передусім мистецтва. Вже її геополітичне положення, що по-собляло наїздам ближчих і дальших сусідів, було причиною радше занепаду, чим розвою культури та її вітки, що про неї хочемо говорити, мистецтва. Були в історії випадки, що подолані народи культурнішими, тратячи політично, користали духово, збагачувалися культурою наїздника. Україна все тільки тратила. Її сусіди завжди стояли на нижчому рівні, а їх панування було все пануванням Риму над Грецією, а ніколи над Галлією. Момент, коли появилася „Русалка Дністровая“ був саме тою хвилиною, коли всі культурніші й визначніші греки вирікались рідних Атен, мандрували до Риму або в інші осередки, де починало прозябати нове зерно. Подія, що сталася саме рівно 100 літ тому, поява Шашкевича, а згодом Шевченка, це те саме значення, що відкопання Помпеї для ренесансу не тільки Італії, але всіх народів, що улягли її впливам.

В чому суть, в чому значення для українського мистецтва появи „Русалки Дністрової“? Чи в її ідеологічній змістовості? Чи в формалістичних заложеннях, чи в естетичному смакуванні, його поземі? В чому врешті її вартість? Для нас вона має одну непохитну й сталу: тому рівно сто літ принижений український дух переломив крізу та з найнижчої депресії почав наступ вгору. Ми будемо бачити, як згодом із мороків темної безпросвітщини слабкий огник „Русалки Дністрової“ буде розгарятися в сильний пожар. Побачимо, як вслід за літературою піде дальше мистецтво, малярство, різьба, архітектура, наука, етнографія, археологія, антропологія та психологія, як дальше буде формуватися світогляд, як буде повставати нова людина. — Повстане світогляд, оформлений на всіх ланках духового життя, ренесанс українця не тільки уродженням, але українця духом.

Від упадку Гетьманщини, від хвилі знищення провідної козацької верстви в Подніпрові і міщанської в Галичині, до Шашкевича Українця зі світоглядом національної свідомости. Окрадений із цього найважливішого йде в найми. — Звертаємо виразно увагу на світогляд, бо не про культуру сучасників іде, ні про їхній мистецький рівень широких мас простолюддя, що впродовж цілої історії перевищали своїх сусідів і були їх вчителями. Звертаємо увагу власне на цей момент, бо це був час, як про нього каже М. Голубець: „Ми почали думати головами наших ворогів і дивитися їхніми очима навіть на те, чого не встигли вони заграбити. Для так „позичених“ нами очей, наше мистецтво не здалося нічим більше, як кепським підроблю-

ванням мистецтва Візантії в давніших та таким же поганеньким наслідуванням європейським мистецтва в новіших часах. Позатим це мистецтво для нас не існувало. Ми цуралися його, як чогось далекого й чужого“. Але, чи тільки в площині мистецтва вщеплено чужий світогляд про нас, як нарід, як расу, як націю? Ні! Це поняття накинено нам в цілості. Кожний більший творець, кожний талант великої індивідуальності шукав собі клімату в інших краях, дарма, що пальми плекані по теплярнях дорости тільки кількох метрів, що крім культури ремесла не могли дати **стилю, що родиться тільки на своєму ґрунті з генія власного Духа, як форма його змісту.**

Отут родиться фальшивий погляд про прірву в розвоєвій тяглоті Українського Духа, що в світлі моменти політичної вольности йде своїм себе свідомим руслом, або в часах занепаду пульсує стихійно в низах, щоб у верхах переливатися в чужі дороги. „Малярство Московщини XIX. віку, — говорить Антонович — без українських майстрів уявляло би собою окремі відривки, окремі, іноді високо-талановиті, явища. Але ледви, чи далось б історію малярства XIX. віку в Московщині представити, як одноцільний, природний процес, якби виключити з нього українських мистців. В кожному разі цей процес починається від українських великих мистців XVIII віку і далі на протязі століття українськими майстрами держиться“.

Із декоративного кустарництва виводить московську різьбу Українець Іван Мартос. Як різьбар покриває Московію й Україну пам'ятниками й намогильниками, а як ректор Петербурзької Академії Мистецтв і педагог веде школу свого напрямку, а властиво ставить основи під московську різьбу. Критика сучасна, згадуючи смерть Мартоса, підкреслює, що зі смертю Мартоса „зайшло сонце різьби Росії“. Не менші заслуги поклав для московської різьби другий Українець Михайло Козловський. Із малярів аналогічно, як в різьбі визначається Антін Лосенко, що про нього й московське мистецтво каже французький гравер Віль: „козак по національності став першим великим мистцем свого Краю“. Про Дмитра Левицького висловлюється І. Грабар: „Найбільшим російським мистцем цього часу є Левицький, якого твори належать до кращих подвигів європейського портретового мистецтва XVIII. віку. Впоряд із тим не тільки мистецтво Рейнольда виходить жорстоким і холодним віртуозством, але й музикальна творчість Генсборо здається надто підроблена, її чар настирливий, а прийоми завчені, деколи навіть банальні. Такі портрети, як портрет Борщевої можна рівняти не з тогочасними портретами, але архитворами ренесансу. Третій Українець, виходячи з старого українського церковно-мистецького роду, Володимир Боровиковський, високо підносить релігійне мистецтво в примітивній підцим оглядом Московії. Ілля Ріпін дає основи московському історичному мистецтву, та мимо своїх симпатій до України, подібно, як Боровиковський та інші, що працювали для Московії, не зумів зійти з чужих шляхів. Згубились в них і Олекса Венеціанов і Василь Штернберг. Перший, хоч поборов академічну казньонщину, загинув для нас, стаючи піоніром „національного російського жанру“. Українцям треба завдячувати, що московське мистецтво із академічного псевдокласицизму починає нагинатися до студії природи, лицем до народу, до романтики народньої словесности й побуту (передвижники). До них належить Микола Ге, Микола Ярошенко, Олександр

Литсвченко, згадуваний вже Ілля Ріпін, Микола Бодаревський. Всі вони, стараючися зірвати з казньонним московським академізмом петербурзької манери (розуміється підсвідомо), хотіли звязати себе з культурою народу, з якого вийшли. І хоч темою для багатьох із них стає Україна, однак формою не вміють навязати до її традицій. На Придністрянщині обставини куди гірші. Гетьманських традицій жадних. Останки міщанства вірного українству перевелися, а з ним це-хове малярство, що розвивалося завдяки патріціям — купцям — меценатам мистецтва. Осталось закріпощене селянство та пів грамотне духовенство. На такому тлі чужинце мистецтво всіх майже ближчих сусідів Заходу зростає нашими силами, що подібно, як на Придніпрянщині у Петербург, ідуть у Краків, Відень і Варшаву. Юлій Коссак (на спілку із Яном Матейком) дає підвалини баталістичі та історичному малярству Польщі. Пропадає у Варшаві Рафаїл Гадзевич, а в Відні витрачується для німецької культури Теофіл Яхимович. Врешті пропадає Закарпатській Україні Михайло Любий, що під псевдонімом Муқанчія добуває світовий розголос для угорського мистецтва. Про Михайла Любого критика висловлювалася дуже підхлібно. Його кольорит порівнює Р. Мутер до міри Венеціанців, до рембрантівської візії. Та річ основнє змінюється, коли на горизонті віку з'являється постать М. Шашкевича в Галичині і Т. Шевченка на Придніпрянщині. З їх появою загамовується відплив кращих сил у чужі річища, починається шукання власної землі й чимраз твердшою ногою українське мистецтво на неї опирається. На Великій Україні поява Шевченка маляра, поета, а в першу міру творця українського світогляду стає переломовою подією. Зсентетизована Україна в сумі мертвих, живих і ненароджених поколінь показала ся сліпучою від блиску багатства князівною в порівнанні до жебрачки покоління минулого століття. Її то образ в огнистих словах її найкращих лицарів і бійців Шевченка-Шашкевича осліпив захватом навіть зневірених. Деяертири завернули, а розтіч замінилася в духовий наступ. Сантімент, екзотику, що добачили в ній предвизники, замінюється в глибоку свідомість, любов і пізнання. Наступає час, що кине слово ренегат в обличчя Пимоненкові, заганяє його в могилу. Сергій Васильківський, маляр, етнограф, основник українського музейництва, розвиває широкі студії минулого української культури, організує мистецьке життя на Придніпрянщині Василь Кричевський будинком полтавського земства, що переходить ради московської цензури під назвою „псевдомавританського стилю“, дає основи ренесансу української архітектури. Опанас Сластьон ілюструє українські видання й визначається заслугами для розвою архітектури. Добрим ілюстратором появляється Порфірій Мартинович, Амврозій Ждаха, маляр Фотій Красицький та малярський педагог Микола Мурашка, основник рисункової школи в Києві.

Рівнобіжно в Галичині Корнило Устіянович, Теофіл Копилянський стають свідомими Українцями, але їх спроможність мистецька не може перерости суспільного рівня тодішньої Галичини. На тлі сучасного мистецтва, що сильно тяготіє до чужого українській культурі мінхенсько-краківського академізму Терлецького, Турбацького, Манастирського, Пилиховського та баталіста з закраскою історичного матейківського покрою Миколи Івасюка, ясно світять постаті Юлія Панкевича та Івана Труша. Перший навя-

зує нитку традиції української церковної візантики, та народного мистецтва, другий зриває із краківськими традиціями звязуючись із куди ближчою високої українській культурі Францією, із її імпресіонізмом. Завдяки Трушові повстає організоване мистецьке життя Галичини і контакт з Придніпрянщиною. Повстають перші журнали й мистецькі видання. Українське народовецтво виходить побідно над русофільством. Скристалізований світогляд покоління дає можливість пульсувати нації своїм індивідуальним ритмом. Як на початках віку, що видав „Русалку Дністрову“ почалось формування, так наприкінці його настає дефінітивна оформленість українського світогляду в національному зриві 1917 р. — Розвій українського мистецтва пішов кількома дорогами. Одні пішли по лінії, що її почав Панкевич. Це дорога традиції. Нею пішов Модест Сосенко, Михайло Бойчук, Василь Кричевський, Юрій Нарбут, Петро Холодний, Михайло Осінчук, Павло Ковжун, Микола Бутович та інші. Вони зуміли зобідно лучити новітні дебutki ремесла, вязати з первіями традиції, не затрачючи своєї індивідуальности. Із них, треба підкреслити найвизначніших: архітекта Кричевського, нестора української графіки Нарбута, творця монументального стилю Бойчука та найбільш українського формою Холодного. — Друга група, це наша паризька еміграція, що свої студії оперла на найновіших здобутках, переважно Французів, і їх продовжує. Слід замітити малярів Грищенка, Борачка, Перебийнуса, Перфецького та модерністів у краю та еміграції: Сельського, Хмелюка, Гаврилюка, Ласовського та Гординського. Останній перейшов велику еволюцію в напрямі традиції українського мистецтва, слідкуючи за першою групою мистців. — Посереднє місце між цими групами займають деякі мистці підсоветської України. Всупереч накиненим згори формам, досить індивідуально та високо під мистецьким рівнем стоять графіки: Кравченко, Касіян та Сахновська. — Третя група це ті мистці, що не вміли звільнити своїх індивідуальностей від впливів школи, що кормилась псевдомодерним мистецтвом. Це передусім Олекса Новаківський та його звязок із Краковом фалшивого імпресіонізму й сецесії Виспянського. Не зірвав з ними. Пючи воду з калабанки не міг розростись до собі накреслених можливостей цей талант велетня і дав нам клясичний приклад трагедії великої індивідуальности відірваної від рідного ґрунту. За ним сліднують деякі його учні та слабші таланти, омотані чужими впливами низького позему мистецьких осередків. — Четверта група це ті велетні, що своєю творчістю децидують про майбутнє нової доби, що надходить. Це покищо тільки світової міри революціонери, ще не позитивісти, Олександр Архипенко, чоловічий різьбар світу, та тої ж міри театральний декоратор і маляр Нечитайло Адрієнко.

Два засадничі шляхи обсервуємо в нашому сучасному мистецтві. Один — це консервативний традиціоналізм, навязування до минулого, другий революційний — поступовий змаг у лоні французького парнасу, у Парижі. Оба ці шляхи старі. Це шляхи тисячеліть історії українського мистецтва. Сучасний курс вія Париж, це аналогічна культурна течія, що за скитських часів грецька колонізація, що за княжої доби візантійщина, що в Гетьманщину ренесанс і барок. Другий напрям це консервативний традиціоналізм, це багатство власних, собі тільки питомих елементів української раси, що повстали, як витвір духової культури від первопочину, субстрату української нації на протязі 5-ти тисячів літ її формування.

На услугах дослідів української культури стає наука; антропологія, археологія, історія, мистецтвознавство. Вже мова не є одним мірилом, що окреслює нації. Антропологія виказує, що Українець-динарець ближчий Грекові, чим Полякові, Москалеві, теж Слов'янам, але якже різним расовим типам. Археологи розкопують могили, кидають світло дня в морок тисячеліть. Учений оглядає череп чоловіка трипільської культури, що цілковито відповідає будові сучасного Українця. А це ж була культура, що її називають передмікенською, тобто старшою Греків, а ровесницею стариннього Єгипту та Мезопотамії. „Засяг цієї культури, — каже Голубець, — дуже широкій — від водозбору долішньої Десни на Чернигівщині по Галичину та Бесарабію. Трипільські ганчарські вироби покриті лінійною та фігуральною орнаментикою, виводженою брунатною краскою на ясному й чорному тлі. Розводи спіралі й завитки тієї орнаментики нагадують старогрецьку „мікенську кераміку“. Крім ганчарських виробів залишились глиняні моделі їхніх домівок. На горі Федор біля Бучача найдено останки неолітичних хат, ударяюче подібних до сучасних подільських „мазанок“, будованих на „стовп“. — Мистецьку зв'язь находимо не тільки в будові хат, але в цілій архітектурі, що мусіла мати вже вироблену свою індивідуальність, коли навіть, улягаючи чужим впливам, зуміла перетравити їх на свій лад. „Українське дерев'яне будівництво, говорить далше Голубець, що своїми праформами й коаструктивними ідеями сягає в глибину нашої праісторії не то, що витворило виїмково оригінальні зразки, але в зустрічі з західноєвропейським бароком створило сентетичний „український барок“. Досягнення, що ним не може похвалитися ні один зі слов'янських народів“. Зв'язки ці можемо обсервувати сьогодні в музеях, коли поруч себе в габльотках стоять твори мистецького продукту української крові від трипільських спіраль кераміки до бойківських спіраль тої ж краски й на такому ж тлі розмальованих писанок. Нервною ниткою давній орнамент вяжеться через попсовані листки церковних книг, через народний мотив вишивок та мальованої посуду. — Народня українська різьба в дереві, що уступає перед офіційною візантикою в камені, не має в собі ніде відповідника у всіх сусідів. Про неї висловлюється В. Січинський: „Це той первісний український орнамент, що його плекано віддавна в горах, який не піддавався новішим впливам ділових стилів, а розвивався та ускладнювався вилучно на ґрунті геометричних мотивів, що найкраще відповідали техніці різьблення на дереві“. Дерев'яне українське будівництво, що не улягло чужим впливам, задержало свій старий характер, в якому бельгійський мистецтвознавець Дерев'ячає „пракрасне почуття монументальности подвоєне власним характером, що видається мені окресленим тими зразками“.

Дехто з Українців вбачає впливи, або схожість із мистецтвом Індії. Щож? не будемо шукати їх схожості в Московщині, ані в Польщі, ані в Франції, ані в Німеччині, чи в Римі, де цих країв людність по лісах жолудь вибирувала, коли на Україні збіжжя молоди й хліб пшеничний випікали. Щодо впливів Греків, Індусів, чи Персів майбутня українська наука ще довго поспорить, кому слідувало би бути вчителем, а кому учнем. Українська історія так уложились, що вже тоді в заплеччі України може рости культура середземноморських народів, завдяки її силі духа й мечу, що на ньому розсипались і гинули десятки варварських, кочових народів.

І коли завдяки цьому вічному воєнному поготівлю, а врешті після грізних воєн нищено свідків культури, так вона оставала вже в крові й душі Українця, що пересяк традицією давніх віків. — В погоні за „найкращою“ релігією (шукай цитати з літопису про Хрещення Руси) визнавці Лада — бога Краси прийняли її з Візантії. Сприймаючи з релігією цілу майже культуру з архітектурою і плястиком на чолі, зуміли завдяки своїй старій традиції, її на свій лад так побудувати, що німецький історик Оскар Вульффер писав, що вже в XI. віку малярство Київської Держави переросло й стало на вищому поземі тогочасної Візантії. З чужих форм перекувати образ власного обличчя. Цього не зуміла зробити пізніша Московщина, що культуру до сьогодні черпає цілими пригорщами з України, стараючись у доктринерському формалізмі ні на крок не змінити первісної форми. — Для молодих українських метисів, самаритян трудно в фінсько-монгольських племенах, що є субстратом їх раси, знайти глибших традицій, як культура мандрівних шатер Джінгісхана.

Культура України проминьє не лише в Московщину, Литву, але й у Польщу. Це приходить час упадку нашої державности. Побіджена Україна, як перше нею Візантія накидає свою культуру завоювникам. Про маляра, автора люблинських фресків (1415) Андрія, історики мистецтва висловлюються як про „Джотта півночі“. Це вже далеко не — візантійське мистецтво, це вже чистий стиль український.

Польські землі, що їх обслуговували мистці Італії та Німеччини, наїжджають Українці. Зприводу цього, історик В. Подляха пише: „Русь в мистецькій продукції випередила Польщу й уже в XI. столітті могла виказатися не тільки творами письменства, але також монументальними мозаїчними та малярськими пам'ятниками. Вплив українського письменства відізнався не лише на пограниччі, де українське населення стикалося з польським, але навіть в обсягу корінно польських земель. Зустріч двох напрямків мистецтва (українського та італійського й німецького) на області польської річипосполитої видала обильне число мішаних творів. Уже в XII. столітті будують українські архітекти й малюють іконописці костел св. Михайла у Вроцлаві, монастирський костел на Лисці й колегіатський у Вислиці, фундації Болеслава Кживоустого (книга Боніф. Длугоша). З образів, ікон стрічаємо образ Богородиці в костелі св. Андрея в Кракові з XIII. ст. та ченстоховську Богородицю XIV. ст. В тому віку малюється каплиця короля Казимира на Вавелі, котру пізніше перемальовано на жигмонтівську. В часах Ягайла покривають наші малярі поліхромією й фресками костели на горі Лисці, у Вислиці, Люблині, Сандомирі, Гнезні, Кракові, на замку в Нових Троках та в Витебську. Не всі з цих пам'яток доховались до наших днів. Про більшість з них знаємо зі старих хронік. Римський обряд не дозволив стати українському стилеві панівним на польських землях, як це сталося на українських з візантійським. Польські єпископи перестерігають перед малюванням схизматиками костелів. Видається наказ: „забороняємо виконання малярського мистецтва Русинам, як також іншим схизматикам під загрозою гривни, яку наложиться на проступників“. Але вже вскорі зорганізований ними малярський цех мусить розпастися через те, що крім Українців не було кого до нього приймати.

Другим шляхом більш революційним і поступовим — це звязки України зі Західньою Європою. — Романський, а згодом готичський

стилі мали дуже малий вплив мимо цього, що культура готів була культурою панівної верстви через пару віків на наших землях, ще в нашу праісторію. За те дуже сильним відгомонам одбився ренесанс, а вслід за ним барок.

Італійський ренесанс започаткував відродження, а спеціально дав зачатки новим плястичним ідеям в цілій Європі, що через барок протривали до нашої доби. — Отак зроджується флямандське, голяндське, французьке, еспанське та німецьке малярство. Кличі ренесансу, вертати до людини, до моделі — до природи, дають можливість зірвати зі шабльоном, із певними канонами та згори накиненими рамами. Ренесанс імпортований Італійцями, що студіюють в Італії, дає підвалини національному мистецтву народів, що мають власну індивідуальність і вміють по власному інтерпретувати. Україна в тому часі вже розв'язана з візантізмом Греків. Її візантинізм, це вже пережиті форми, так перетравлені, що ними дух український вже добре говорить за себе. Ренесанс і барок дозволив скинути рештки шаблону й промовити повним голосом своєї індивідуальності. Наступає найкращий розвій українського мистецтва XV. та XVII. віків українського барока.

„Щоб якслід зрозуміти душу цього строю, пише М. Голубець, як теж основу його назви, мусимо довше над ним спинитися. Ми вже на своєму місці сказали, що стародавній український спосіб будівництва, витиснений візантійською новістю, загинув по українських містах, але заховався по сільських закутинах. На протязі цілих століть стояло українське місто осторонь українського села й його мистецтво, не маючи власного коріння в народній творчості, було примушене йти чужими слідами. Щойно великий всенародний рух, викликаний Хмельницьким, наблизив ті два чужі для себе світи, зєднав „верхи“ з „низамі“. І хоч як недовго тривало це зєдинення та його плодотворні наслідки не дали на себе ждати. Віджило тоді українське письменство, до нового життя піднеслося й мистецтво“. — Українське церковне малярство почало набирати національних ціх, а прекрасне народне будівництво перейшло зі сільського дерева в міський камінь.

Позем нашого мистецтва не скоро впаде й після полтавського бою. Він впаде щойно з приходом політичної неволі, припиниться з аналогічною забороною рим.-кат. єпископа Соліковського, православного синоду, що 1801 р. заборонить будувати церкви в українських стилях. Почнеться засмічування московською казньонщиною, або епігонними копіями західньо-європейських зразків. Упадок політичної сили, національної свідомості та власного світогляду вложиться на очі Українців впродовж одного віку чужі окуляри матеріялізму. Цей світогляд відбере нам почуття вищості, прикаже дивитися на націю, як спілку, що вяже для добра одиниці, для її особистих інтересів і ради цих інтересів позволить кидати власну спільноту, щоб, причаливши до чужих, підносити їхню духовість і працювати для їх зросту. Завдання, яке виконали українські мистці в останніх роках, дуже велике. Їх участь в революційній творчості світанку нашої доби має свою вимову. Пробите вікно й світло з Парижа, це новий ренесанс. Спочатку негація! Негація псевдоклясичних форм академізму Петербурга й Кракова, Відня й Мінхена, негація матеріялістичного реалізму молодого Москви, останньої твердині проминаючого матеріялізму. — Реалізм XIX. сторіччя, як консе-

квенція матеріалізму думав творити мистецтво через об'єктивну передачу природи й помилився в самому заложенні. Не допомогла наукова аналіза самого кольору й його будова образу. Цей об'єктивізм реалізму закінчився найбільшим суб'єктивізмом в імпресіонізмі: „Творю не що існує, але що мені здається“, стало їх девізою, відтворило враження, а це вже ніяк не об'єктивний реалізм. Загнаний матеріялістами в сліпий кут імпресіонізм викликав бунт-революцію. Тут породилися всі напрями, всі „ізми“, що від кубізму Пікасса до експресіонізму Кандінського почали жирувати в світоглядівій порожнечі перелому. Українські мистці на чолі з Архипенком взяли рівножучасть у революції старих світів, це їм приходило тим легше, що поборюючи їх вони валили ворожий світ, що плекався коштом наших сил, а йшов у противних напрямках начеркнених нашою традицією. — Вони, тобто мистці-парижани збурили наш подив до Петербурга й Кракова, виказали їх гамуючу роллю в нашому мистецькому світі. Дали підстави навязання нових доріг до традиції нашого мистецтва, де всупереч сучасному матеріялістичному реалізмові протиставиться ідеалістична концепція форми, хаотичному неладові випадковості й розперізаності — строга композиція ідеалістичної доцільності свідомої волі.

Форма готику й візантійських стилів, це мови, якими християнські народи найкраще й на свій лад висловлювали релігію Христа. В цих відмінах готику, романщини, чи візантійщини, бачимо їх темперамент та індивідуальність. Природні форми, перестилізовані до вимоги ідеї. Ці стилі — це найбільше суб'єктивні форми. Тут воля (релігія) так нагинає предмети, щоб його форми говорили, як прагне мистець.

Для ідеалістів причиною всього є воля. Матерія повстала з волі Бога — Найвищої Волі! Змінєє свої форми під диктат волі людини й тому законом руху є загальна доцільність. В мистецькій творчості найважнішим саме ця доцільна воля. Не може бути об'єктивне відтворення природи, є тільки поновне творення мистцем. В природі випадковість форм, знаходить в творах мистців свою цілеву одність, гармонію й цілість, згідну з його органічною поставою до життя. Тут повстає індивідуальність, родиться стиль, оформлюється нація.

Найважніше в мистецтві, це зміст, але щойно зумовлений формою. Форма це ідеальний вислів змісту. Зміст — ідея починає щойно тоді існувати реально й ділати на спринимача, коли його зумовить форма.

І тому найважніша боротьба, це боротьба за зміст. Не може бути проти національної форми, поки не устане на Придніпрянщині панувати Марксівський зміст зі своїм матеріялістичним реалізмом. Орієнтація на Європу, на Захід, що її почав Донцов, що сьогодні панівна не лише у нас, в Галичині, опановує цілу українську націю. Навіть такі переконані комуністи, як Хвильовий, розуміють, що: „Оскільки наша література стає нарешті на свій власний шлях розвитку, остільки перед нами стоїть питання, на яку із світових літератур вона мусить взяти курс? В усякому разі не на російську! Це рішуче і без усяких застережень!“ А в другому місці: „Думаю так: іде доба романтизму, хто цього не зрозуміє, багато втратить. Натуралізм — коли конче запаскудимو життя!“ А це життя запаскуджує

Москва, дикунська, без традиції, примітивна, для якої натуралізм, це форма її змісту. І тут утеча України в Захід, це утеча до себе, бо там її місце від більше чотирьох тисячів літ, там себе знайде пострясенні азійського бруду, де тільки вітри віють, а від них „гудуть сосни“. Доба романтизму, що йде, каже Хвильовому говорити з минулим, щоб ще з більшим розгоном піти вперед. „Минали дні й в спогадах поринали ночі. Як це, десь біля Диканьки єсть село й хутір! А що тут раніш було? До татарви? Так село й хутір і далі — далі... А що через сорок віків?“ Також село й хутір. Український плуг і український меч заорали землю на власність для всіх поколінь прийдешніх. Цей відворот думками у 40 віків минулого України, її славної традиції оце нові вартості, що дають розгін нашій ідеалістичній добі. Ідеалізм нашої доби це віра в націю, вік націоналізму. Мистецтво цієї доби буде як ніколи виразником духових облич народів і рас.

Сьогодні українська нація чимраз сильніше зазначає свої стремління. Від „Русалки Дністрової“ Шашкевича, через народовецтво до цілковитої кристалізації світогляду й у його авангарді піде мистецтво. Його завданням знайти й очеркнути ритм раси, що ним жила нація у найсвітліших моментах історії. Формами мистецьких творів дати образ її Духа й у зустрічі з новою добою дати її стиль.

Розколихати ритмом нації цілі мільйони сучасних поколінь до побідного призначення накресленого Генієм української раси.

У століття появи „Русалки Дністрової“ та її головного автора М. Шашкевича, замітка: Він припинив розтіч українських духових сил, він побудив нові для підготовки національного зриву. Його виступ був громом і весняним дощем, що покликав зелену повінь Весни!

Маркіянове свято в Самборі.

Великі, жовті афіші сповістили все самбірське громадянство міста й повіту, що 12. грудня 1937 р. — у столітні роковини появи „Русалки Дністрової“ — відбудеться в год. 12. вполудне в парохіяльній церкві в Самборі панахида за душу Маркіяна Шашкевича, а після неї святочна академія в салі „Сокола“. Це студентська мо-лодь, згуртована в Кружку „Рідна Школа“ ім. Маркіяна Шашкевича ладить ювілейне свято в честь свого Патрона.

Жалібні, протяжні тони заупокійного богослуження, яке це-лебрувало дванадцять місцевих і дооколичних священиків, у парі з гарячою молитвою вірних понесли до престолу Всевишнього за душу Пробудника західньої вітки Українського Народу...

А пів години пізніше сяя „Сокола“ була виповнена вщерть учасниками Маркіянового свята, серед яких замітне число молодого, селянського активу з повіту.

Початок академії. При звуках національного гимну у виконанні оркестри Т-ва „Бандурист“ підноситься занавіса і на фронтівій стіні сцени, удекорованій національними прапорами, видніє великий портрет Поета-Пробудника. Зворушлива, настроєва хвилина. В душі родиться на перемену почування радості й національної гордості, то знову вдячності для того, що літ тому сто як поет-громадянин почав добу українського рісорджіменту серед галицьких українців. У змісті вступного слова, яке виголосив студ. Богдан Мартинович, зображена постать Поета, що домінує й осяйною зорею світить на темному тогочасному українському фірмamentі.

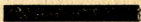
Музично-вокальна частина академії почалася відспіванням через мішаний хор „Самбірського Бояна“ під проводом п. М. Магурського двох пісень до слів Маркіяна Шашкевича: „Дайте руки юні други“ й „Веснівка“. Далі наступали продукції смичкового квартету, який у складі рад. М. Стефановича, проф. М. Зінюка, проф. О. Маланія і п. Р. Волошина виконав „Думку“ Пшенички і „Преста з квартету Розумовського“ Бетовена. Реферат проф. дра Антона Княжинського: „Шашкевич на фоні своєї доби“, який у цілості містимо на іншому місці, говорить сам про себе — слід лише згадати, що на присутніх викликав помітне враження. Барітонове сольо п. Придаткевича було атракційною точкою концертної частини. Незвичайно милий, з при-ємною для найбільш вибагливого вуха кольоратурою, та під оглядом технічних вміlostей високо заавансований голос, найшов належну оцінку серед присутніх на салі, що виявилось у довготривалих опле-сках і наддатках. Як дальші точки програми слідували: деклямація „Русалка“ М. М. Мельника у виконанні п. З. Литвинка, „Задзвенімо“ Воробкевича у виконанні мішаного хору „Самб. Бояна“ та виступ духової оркестри Т-ва „Бандурист“, яка під батutoю свого голови й диригента дра Юліяна Рабія відіграла незрівняну вязанку стрі-

лецьких пісень. Виконання цієї точки заслуговує вповні на признання для диригента й поодиноких членів оркестри.

Програму другої частини академії виповнили сценічні картини п. н. „Русалка Дністрова“, у виконанні членів Студентського Кружка. Ця точка, а головнo кінцевий живий образ, лишили по собі неза-терте враження. Назагал цілість ювілейного Маркіянового свята пройшла з повним успіхом, що треба у великій мірі завдячити Старшині Студ. Кружка та ширшому громадянському Комітетові.

Наприкінці годиться підмітити, що згідно з постановою самбір-ської студентської старшини протягом місяця грудня 1937 члени студ. Кружка виголосили в повіті низку рефератів про життя і твор-чість Шашкевича.

ЯСК.

Малі Друзі

журнал Української Дітвори

Молоді Друзі

двотиж. Молодого Українця

Д о р о г а

ж у р н а л м о л о д и х .

Три дороговкази виховання молодого покоління від дитинства до зрілості.

Передплата річна :

Малі Друзі . . . 1.50 зол.
Молоді Друзі . . . 2.00 "
Дорога 2.50 "

Адреса: Львів, Гродзичних 1/III.

Книга якій сьогодні немає рівної!
Книга що мусить знайтися
в кожній бібліотеці!

Третя частина славної „ВОЛИНИ“

Уласа Самчука

БАТЬКО І СИН

вже появилася

17 арк. друку, двоколір. окладинка
проф. Р. Лісовського з Праги.

Ціна 4.50 зл. з пересилкою 5 зл.
Гроші слати складанками П. К. О.
на conto Кооп. Банку „Дністер“
у Львові ч. conta 143,961 з допис-
кою Вкл. 18016 „Волинь“.

Адреса замовлень: Василь Рудко,
Львів, Сикстуська 43а.
(Напередодні).

ГОМІН КРАЮ

Інформаційно-суспільний двотиж-
невик українських працюючих мас.

Протиставляє соціал-комунізму нову ідею українського робітництва,
оборони національної чести, та справедливого соціального ладу!

Передплата: річна 3.50, піврічна 1.80, чвертьрічна 0.90 зол.

ЦІНА ЧИСЛА 15 гр.

Адреса: „ГОМІН КРАЮ“ Львів, Чацького 6 — телефон 276-24.

На шляху до кращого завтра — приятелю,
учителем і дорадником українського села є

„НОВЕ СЕЛО“

селянський тижневий часопис

у кожному числі господарська сторінка, раз у місяць додаток для „Моло-
дого Села“ раз на два місяці науково-літературний додаток „Колосся“

„Н О В Е С Е Л О“ найтанший селянський часопис

бо коштує: річно 5.75 зл., піврічно 3 зл., чвертьрічно 1.65 зл., місячно 60 гр.
„Нове Село“ Львів, Домініканська 11 · Конто ПКО. 503.803, розр. пер. 47.

Читайте!

Передплачуйте!

Поширюйте!

ВІСТНИК

місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя.

виходить під редакцією Др. Дм. ДОНЦОВА.

Річна передплата виносить 23 зл., піврічна 12 зл., платні згори. Ціна окремої книжки 2-50 зл. Річна передплата для заграниці 30 зл. або рівновартість у чужій валюті.

Читайте, передплачуйте, поширюйте „Квартальник Вістника“, що в ньому вийшли досі такі книжки:

М. Островерха: МУСОЛІНІ, людина й чин 1 зл. М. Макиєвель: ВОЛОДАР 2.—. Р. Єндик: ГІТЛЕР 1.—. Д. Варнак: О' КОННЕЛЬ 1.50. Л. Мосендз: ШТАЙН (ідея і характер) 1.50. В. Темляк: ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ (полк. ЛЯ РОК) 1.50. Д. Донцов: ПАТРІОТИЗМ 1.50. Д. Варнак: ТАЄМНИЦЯ ОГАНІЗАЦІЇ 1.50. Д. Донцов: ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ 1.50. М. Антонович: МАРШАЛ ВПЕРЕД (Бліхер) 1.50. В. Темляк: ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ 1.50. Р. Керч: ФРАНКО вождь Еспанців 1.50. Б. Горович: НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ (Рекс і Дегрель), 1.50. Ю. Тютюник: РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ 1.50. М. Андрусак: ІВАН МАЗЕПА 1.50. Річна передплата квартальника в краю зл. 4.—, для закордону зл. 5.— Для передплатників ВІСТНИКА в краю зл. 2.—, закордоном зл. 3.—, платних згори.

Адреса: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21 чековеkonto П. К. О. 500.371.

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

ГОЛОС

найкращий суспільно-громадський тижневик
молодого українства — виходить під редакцією

БОГДАНА КРАВЦЕВА

Передплата в краю, Чехії, Австрії й Румунії — річна — 5-50 зл., піврічна — 3 зл., чвертьрічна 1-60 зл. В інших країнах — річна 2 амер. долари, піврічна 1 амер. долар.

адреса: ЛЬВІВ, Сикстуська 43 а І.

число розрахунку 249 (Львів І)

Косметичний габінет

„ДАМІРА“

Самбір — вул. Голуфки

зсуває бородавки, веснянки,
зморшки, плекає красу лица,
волосся, рук і т. п.
ондуляція, манікір.

**Перша Українська Механічна
Фабрика паперо-
вого упаковання
і склад паперу**

Т О П

М. Атаманюк і С. Мурин

Львів, Городецька 36 тел. 283-67
замовлення виконує скоро й солідно

Пам'ятайте клич: Свій до свого!

Від сьогодні йдемо лиш
до одинокого україн-
ського муж. і жіночого

Фриз'єрського заведення

Петра Кізими

Самбір — Коперника
(Біля пошти).

Очевидно!

**Елегантно і
шиковно одягну-
тися можна лиш у**

**Кравецькій Робітні
мужеських убрань**

Осипа Мудрого

САМБІР вул. Самбірська 3
Солідне викінчення, низькі ціни.

КУПУЮЧИ ПАЛИВО

і будівельний мате-
ріал у Кооперативі

**„Народний Дім“
у САМБОРІ**

при площі церковній — складаєте це-
голку під будову Народного Дому
в Самборі.

Увага! Українці!

Купуйте всі артикули входячі
в склад паперової бранжі, кос-
метику (пудри, вазелінку, кре-
ми, олійки до волосся, кольон-
ські води і т. п.) тільки в оди-
нокій **Укр. Кооп.**

**Книгарні „Освіта“
в Самборі (б. Маслосюзу)**

Тут можемо набути: торго-
вельні книги, прибори до пи-
сання і рисування **ШКІЛЬНІ**
і театральні **КНИЖКИ** бібліо-
теку для Товариств.

Книгарня збирає рівнож
замовлення на печатки, які
виконує дешево і солідно.

**Вступайте в члени Кооперати-
ви, Книгарні „Освіти“ в Самборі!**

**ТОРГОВЛЯ СКІРОЮ
і прибори шевські**

Д. М. Орищак

САМБІР, вул. Словацького 1.
порукає солідний товар по де-
шевих цінах, зайдіть раз, — а
будете сталим клієнтом.

Духова орхестра Т-ва

БАНДУРИСТ

У САМБОРІ

грає на концертах, ака-
деміях, фестинах, та ін-
ших імпрезах

**Добірний склад, фаховий
диригент.**

Кооператива „ОТАК“

в Самборі

вул. Словацького

поручає свою галантерію
для села і міста та скарпитки
й панчохи власного виробу!

Смачне, здорове
печиво купите ли-
ше у першій Укр.
паровій пекарні

„АС“

Самбір — Торговиця 60.

Елегантне й тривале взут-
тя, готове і на замов-
лення дістанете в укр.
робітні о б у в и

Василя Коблянського

**Самбір — Спитка з Мельштина
ціни низькі.**

Т А К ! Ви фотогенічні;
у тому переконає Вас:

одинокє українське фотографічно - портретове заведення

САМБІР — Спитка з Мельштина 28.

Виконує всілякого рода знимки й портрети. шкоре й солідне виконан-
ня, — низькі ціни.

„Фото-Комета“

Солодко і симпатично проведете час в українській
о в о ч а р н і

„МАРУСЯ“

Антон Менцінського Самбір вул. Т. Самборчика 2

Дешево й у великому виборі цукорки й чоколяда Фортуні-Нової, морозиво
печиво й полудневі овочі.

Товарі першої якості по
дешевих цінах у

Споживчому склепі

ОМЕЛЯНА ДУБА

**Самбір — Пілсудського 64
(за рафінерією).**

Дешево і елегантно одягне-
тесь в одинокому українському
складі мужеських і жіночих
убрань

„КОНФЕКЦІЯ“

**ПЕТРА ЛУЦЬКОГО
Самбір — Ягайлонська 6.**

ЗАЛІЗО, бляху, будівельне
окуття, плуги січкарні кокс,
кафлеві печі шамотову цеглу

поручає

Залізний склеп

Л. ХОМЯК

Самбір — Конарського
ч. тел. 85 (при торговиці)
Виключне заступство каф-
левих печей

Кн. Чарториського
„ТІВСЬКО“

Хто бажає добробуту су-
спільного і особистого

Хто доцінює
організацію
капіталів і їх твер-
ду та позиточну
для загалу — працю
той складатиме свої ошадности
в кооп.

УКРАЇН-БАНК

у Самборі

вул. Тиха 1. І.

і стане його членом. Ви-
сота уділу: 5 зл.
ЩАДІТЬ — а зі сотиків
вироснуть мільйони!

Найкращі

Споживчі товари й добірне насіння ку-
пити лише у

Народній Торговлі

Головний склад САМБІР РИНОК
Філія складу на ТОРГОВИЦІ.

Крамниця Мішаних Товарів

Д. Сидоряка

Самбір Торговиця 48.

ПОРУЧАЄ різного рода муки каші
і інші споживчі товари по уміркова-
них цінах

Нова крамниця блаватних
товарів

„БЛАВАТ“

Е. Кульчицького

САМБІР КОНАРСЬКОГО 10
(напроти електрівні.)

Турчанщина позір!!!

**К л и ч „свій до свого“ це наказ
для кожного У к р а ї н ц я !**

Від сьогодні усі купуємо лише у склепі

Скіряний Базар

Зиновія Яворського

Який поручає матеріали на взуття та упряж,

ТУРКА над Стриєм

як рівнож шевське приладдя. Товар у найкращих якостях, ціни низькі.

**Коли не дай Боже
захворієш купи
ліки лише у**

А п т и ц і

**Мгр. Юрія Єха
у ТУРЦІ н. Стриєм**

У великому виборі
і найкращих гатунках
мішані й кольоніальні
товарі купите дешево
у українському склепі

Богдана Гомзи

Торговля мішаних товарів
у ТУРЦІ н. Стриєм.

У В А Г А !

**Всілякого рода горсети, ортопедичні, ліч-
ничі, поопераційні й проти обниження
шлунка паси, одержите дешево, скоро і со-
лідно виконані в одинокій українській робітні**

Е. Городиської

Самбір Ринок 14

На складі великий вибір жіночих капелюхів.

У Базарі Скіри

**і шевського
приладдя**

М. Хемич і Михальцевич

Самбір Ягайлонська 8

купите дешево солідний товар.

Б а з а р

**Мішаних
Товарів**

Пелягії Котт

Самбір — Конарського ч. 1.

поручає: товари першої якості
споживчі й кольоніальні, ціни
приступні.

Дай Боже, щоб Ви були
сильні і здорові;
Якщо таки захворієте,
то ліки купуйте лиш: у
„Аптиці Новій“
Самбір — БЛІХ

На складі ліки краєві і загра-
ничні. Памятайте а д р е с у:
Аптика Нова Мрр. Д. Р. Куль-
чицького Самбір — БЛІХ.

Найбільш вибагливого клієн-
та вдоволить фірма

Текстиль

М. ЯВОРСЬКОЇ

Самбір, Спитка з Мельштина 6
порукає: шовки, вовняні матерії,
цайги, полотна хустки і пр. ціни
приступні.

У Скіряному Б а з а р і
Станька Бронислава

САМБІР, вул. Словацького 1.
купите дешево першої якості
скіру на взуття й упряж, як
також шевське приладдя.
Ціни низькі.

Памятайте! що:

одинокa українська
квашарня огірків і
капусти це:

Т. Дзюрина
в Самборі — Косцюшка 5.

Солідно

і дешево споживчі товари, усі
вироби рідного промислу, ве-
сною дрібне насіння
купите у

Споживчому Склепі

Івана Щупаківського, Самбір —
Спитка з Мельштина 24
(напроти малої торговиці).

Нова гальянтерійна крамниця
„Селянський Базар“

Самбір вул. Конарського 11
(біля млина)

порукає: Народні вишивки, взори
нитки до вишивання, канву і всі га-
лянтерійні товари по сталих цінах.

Приймається ковнірці до прання, а
убрання, пальта, і т. п. до хем. чи-
щення, до одинокої укр. пральні
„АТА“ у Львові.

**Новий Український сніданковий
льокаль**

„Адрія“

САМБІР — Ринок 7.

порукає: зимні й теплі перекуски,
всілякі наптки, великий вибір со-
лодощів й делікатесів, краєві й
заграничні вина.

Найкращі гатунки шкіри на
взуття і упряж, як рівнож
шевське приладдя одержите у

„Скіряному Базарі“

Дмитра Вовчка Кульчицького
Самбір, вул. Конарського
(напроти млина)

Кооператива „ШОВК”

Самбір,

вул. Замойського ч. 7.

ПРОДАЄ: 1. Насіння білої морви (заграничне, дорідне, чисте)
2. Яечка шовкопрядки зв. Гренною (заграничні). 3. Мор-
вові дерева. 4. Приладдя, необхідне до переведення годівлі.
5. Підручники до шовківництва. 6. ШОВКОВУ МАГЕРІЮ,
т. зв. сирий шовк (жін. хустки і апашки, муж. шалі і сорочки,
жін. капелюхи і муж. кашкети).

ПЕРЕ: ШОВКИ та ШОВКОВІ ВИРОБИ (свого виробу)

КУПУЄ: шовкові кокони і виплачує за них гроші до мі-
сяця від дня отримання — ПОВЧАЄ: безплатно про пле-
кання насіння морви, і, взагалі про шовківництво по
надісланні поштової марки за 25 сот.

Окружний Союз Кооператив

в Самборі

з філіями :

в Старому Самборі, Турці та гуртово-
детайлічним складом

СКІРИ і МАНУФАКТУРИ

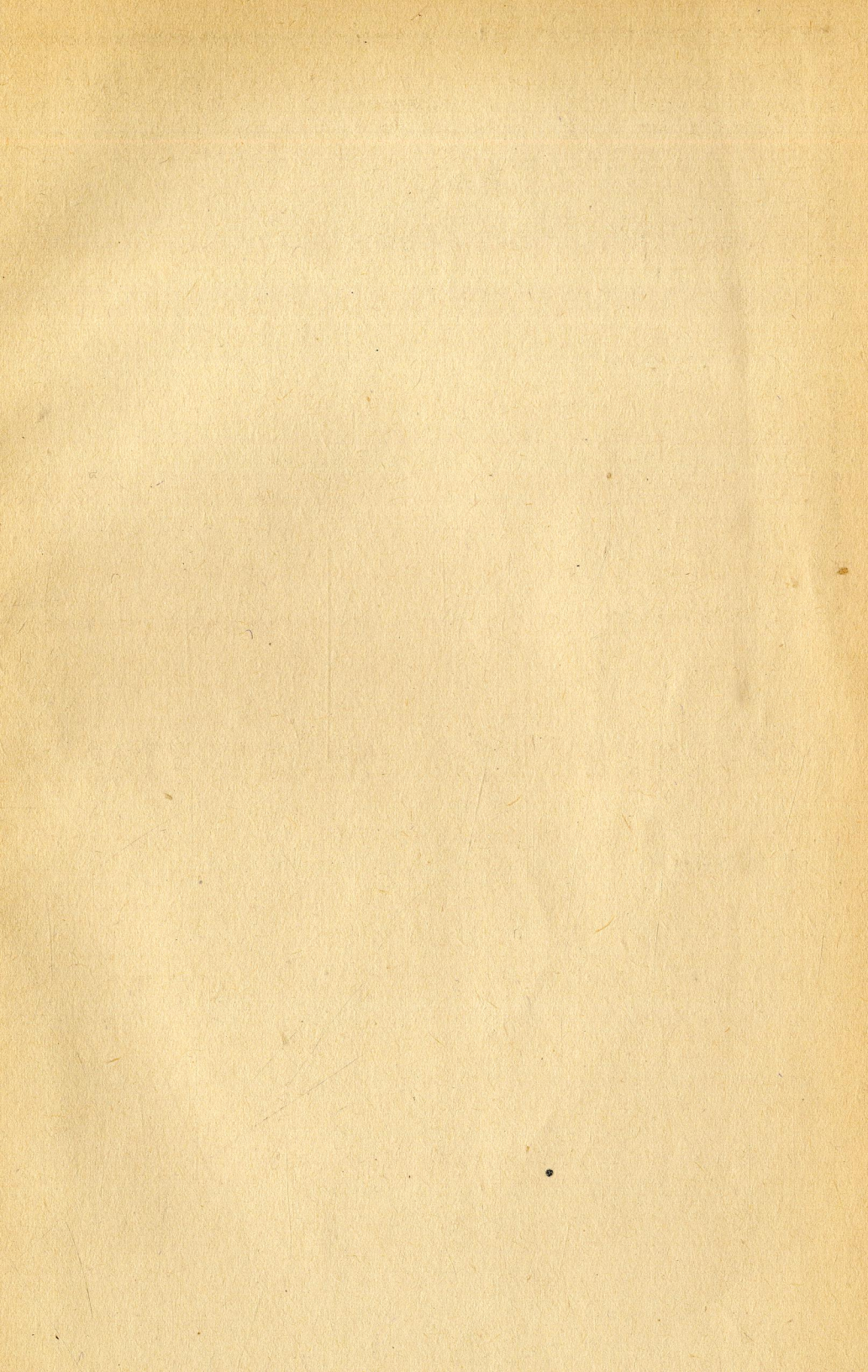
в Самборі (вул. Словацького)

веде посередництва вагонових достав різних
господарських артикулів як

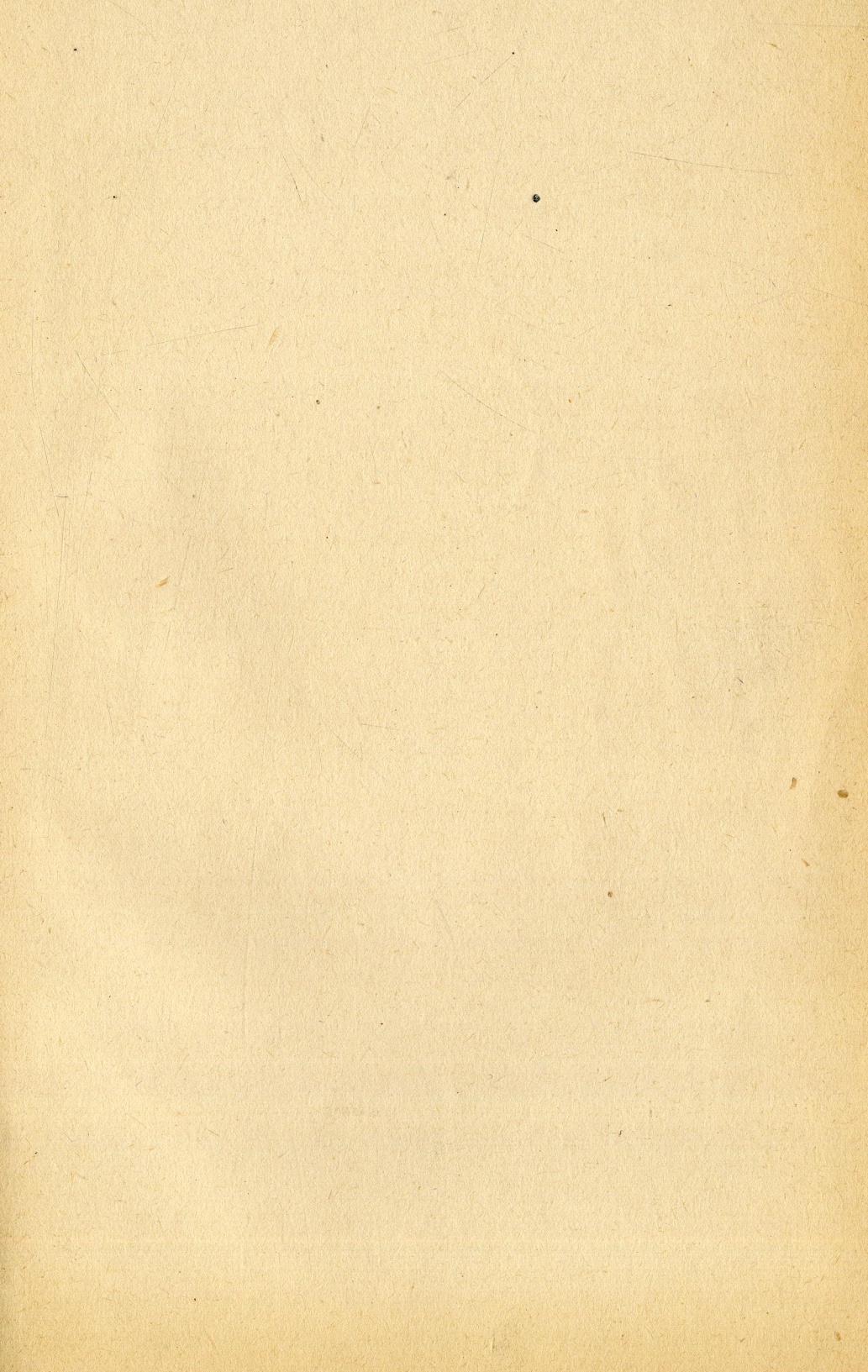
цемент, вапно, штучні погної і тп.

Замовляйте тільки через свою кооперативну централью!

~~12/5~~

2498

1986p.

1,6

P.1

ISI 24918_y